

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

**Rodinná odolnost z pohledu sanace
rodiny**

Alena Rousková

Katedra teologické etiky
Vedoucí práce: PhDr. Bohumila Baštecká, PhD.
Studijní program: Teologie
Studijní obor: Křesťanská krizová a pastorační práce – diakonika

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Rodinná odolnost z pohledu sanace rodiny* napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Litomyšli dne 28. 11. 2018

Alena Rousková

Anotace

Tato diplomová práce s názvem Rodinná odolnost z pohledu sanace rodiny si klade za cíl nahlédnout na sanaci rodiny z perspektivy odolnosti, popsat proces rodinné odolnosti i roli, kterou v ní může mít sociální pracovník, a přispět k reflexi sociální práce. Jejím přínosem je naděje pro sociální pracovníky, že i tváří v tvář tzv. problémovým rodinám se na ně mohou spolehnout a že blaho/úspěch (rodiny) nezáleží jenom na sociální práci nebo sociálních pracovnících. Rodiny z dlouhodobého hlediska svou situaci vesměs zvládají a sociální pracovníci jim mohou pomoci tím, že to uznají, potvrdí sílu rodin a pomohou propojit její zdroje.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část je věnována kapitolám Rodina, Resilience – odolnost a Sanace rodiny jako jeden z nástrojů podpory rodiny. Praktická část zobrazuje proces rodinné odolnosti u ohrožené rodiny a autorčinu reflexi vlastního přístupu z pozice sociální pracovnice. Pro zobrazení procesu rodinné odolnosti autorka využila metodu kazuistiku, kterou následně pro její limity doplnila o dynamické porozumění rodině v její situaci. V závěrečné diskusi autorka nahlíží na souvislosti uvedeného příběhu, oborové kontexty, na vlastní jazykový a postojový vývoj a reflexi vlastní cesty.

Klíčová slova

rodina, rodinná odolnost, sanace rodiny

Summary

The aim of this diploma thesis called Family resilience from the point refurbishment of a family is to look at the remediation of a family from the perspective of resilience, describe the process of family resilience and the role the social worker can play and to contribute to the reflection of social work. Its benefit is the hope for social workers that even when they face so-called problem families: they can rely on them and that the welfare/success (of a family) does not depend solely on social work or social workers. Families generally manage their situation in the long run and social workers can help them by acknowledging it, by confirming the strength of families, and helping to link its resources.

The diploma thesis is divided into two parts, theoretical and practical. The theoretical part is dedicated to the chapters Family, Resilience and Remediation of a Family as one of the instruments of family support. The practical part describes the process of family resilience in the threatened family and the author's reflection of his own attitude from the position of a social worker. In order to show the family resilience process, the author used the method of casuistry, which she subsequently filled in by the dynamic understanding of a family in given situation for the limits described in this work. In the final discussion, the author looks at the context of the story, interfield contexts, its own language and attitude development, and the reflection of its own path.

Keywords

family, family resilience, remediation of a family

Poděkování

Mé velké poděkování patří vedoucí práce PhDr. Bohumile Baštecké, Ph.D. za cenný a inspirující přístup, který mne posouval nejen při psaní této práce, ale také v mém osobním a profesním životě. Velice si cením připomínek a času, který mi věnovala. Zároveň velký dík patří Annině rodině za její důvěru, otevřenost, upřímnost a možnost zveřejnit její životní příběh. Mé poděkování patří také celé mé rodině za podporu v době mého studia, především Matějovi, mému nejstaršímu synovi, za jeho pomoc s překlady cizojazyčných zdrojů. Dále děkuji mým rodičům za praktickou pomoc, kterou mi po celou dobu studia prokazovali. Děkuji i milým přítelkyním Marcele, Radce a Janě, jež se mnou sdílely mé ne/úspěchy při psaní a dodávaly mi potřebou odvahu.

ÚVOD	11
1. RODINA	14
1.1 DEFINICE POJMU RODINA	14
1.2 RODINA A JEJÍ ZMĚNA VE SPOLEČNOSTI	15
1.3 RODINA A JEJÍ VÝZNAM	18
1.3.1 Zdravé rodinné fungování.....	20
1.3.2 Rodina v zátěžové situaci	24
2. RESILIENCE – ODOLNOST	26
2.1 HISTORIE POJMU „ODOLNOST“ V PSYCHOSOCIÁLNÍCH SOUVISLOSTECH	27
2.2 POJEM „ODOLNOST“ V PSYCHOSOCIÁLNÍCH SOUVISLOSTECH	30
2.2.1 Vyhášení pojmu proces odolnosti (resilience)/ schopnost odolnosti (resiliency) ..	30
2.2.2 Odolnost rodiny a odolnost jedince	31
2.3 RODINNÁ ODOLNOST JAKO PROCES.....	35
2.3.1 Zátěžové situace rodiny.....	36
2.3.2 Zdroje rodinné odolnosti.....	39
2.4 PERSPEKTIVA RODINNÉ ODOLNOSTI PŘI PRÁCI S RODINAMI	41
3. SANACE RODINY JAKO JEDEN Z NÁSTROJŮ PODPORY RODINY	43
3.1 DEFINICE PODPORY RODINY.....	43
3.2 NÁSTROJE PODPORY RODINY	45
3.3 PODPORA RODINY A JEJÍ LEGISLATIVNÍ RÁMEC	47
3.4 SANACE RODINY	49
3.4.1 Definice sanace rodiny	50
3.4.2 Rodina jako „klient“ sanace rodiny: o jaké rodiny jde?	51
3.4.3 Cíle sanace rodiny a způsoby jejich naplňování.....	52
3.4.4 Význam vztahu mezi pracovníkem a klientem v sanaci rodiny.....	60
4. PRAKTICKÁ ČÁST	66
4.1 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI	66
4.2 PŘESTAVENÍ RODINY A VŠECH SOUVISLOSTÍ.....	66
4.3 ZVOLENÁ METODOLOGIE PRO ZPRACOVÁNÍ PŘÍBĚHU	67
4.4 PŘÍBĚH RODINNÉ ODOLNOSTI.....	69
4.4.1 Kazuistika.....	70
4.4.2 Odolnost konkrétní rodiny z pohledu konkrétní pracovnice sanace rodiny/sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.....	87
4.5 SHRNUTÍ	89
5 DISKUSE	91
ZÁVĚR	97
LITERATURA A DALŠÍ ZDROJE	98
OSTATNÍ INTERNETOVÉ ZDROJE	104

„Většina lidí má sílu, moudrost i zkušenost, aby změnu ve svém životě uskutečnila.“

(Steve De Shazer)

Úvod

Na samém počátku spolupráce s ohroženými rodinami jsem si uvědomila, že způsob života, jakým tyto rodiny žijí, je velmi odlišný od způsobu života střední vrstvy, tedy i od toho mého. Přemýšlela jsem nad tím, jak efektivně poskytovat těmto rodinám pomoc a podporu a zároveň neztrácet naději, pokud se rozhodnout žít jinak, než já považuji za dobré. Takto jsem přemýšlela v době, kdy jsem se zabývala tématem této práce. Chtěla jsem psát o sanaci rodiny, proto jsem začala studovat odbornou literaturu a všimnout si toho, co mě v jednotlivých rodinách zaujalo. Vedla jsem si terénní poznámky a zapisovala si zdánlivě obyčejné věci, které mne vedly k různým myšlenkám a otázkám: *„Jak to, že já dva dny nespím z toho, že mí klienti přijdou o dům a oni, jak se zdá, zlehka hledají další způsob žití v jiném městě?... Dojímá mne, že si těhotná žena nakonec vezme svoji první lásku, i přesto, že její stávající manžel není biologickým otcem jejího dítěte, ale má ji rád a chce se o ni postarat... Ze školy slyším stížnosti typu: Děti nechodí v zimě s rukavicemi a v zimní bundě, chodí špinavé, smrdí, občas nemají ani ponožky aj. Já přicházím do rodiny a spatřuji ušmudlané veselé tvářičky s jiskrou v oku. Je jarní den a tříletá dvojčata na dvorku vyhazují lopatou tající sněh. Oblečení jsou jen v dlouhém triku (po starších sourozencích), ve spodním prádle a na nohou holínky bez ponožek. Vítají mne s úsměvem, u branky zvědavě potřásají hlavičkami a volají za maminkou: „Mamí, paní pišla...“ Prohlížím si jejich malá tělíčka, která jsou pevná a rýsují se na nich svaly. Vidím krásné, zdravé, šťastné děti, jež si mohou hrát v kaluži sněhu. Přitom mne napadá: Světe div se, že si do školy zapomněli vzít starší sourozenci ponožky, když je nenosí ani doma. Prostě zapomněli! Uvědomuji si, že žijí jinak než já a paní učitelka. Důležité je, že jsou zdravé a silné. Vzpomenu si na svého nejmladšího syna, kterého kulím jako kuli do teplého oblečení, aby nenastydl a nebyl zase nemocný. A v hlavě mi proběhne: Kdybys ho tak nestrojila a více otužovala byl*

by určitě taky zdravý! Můžeš si tady vzít příklad... Čím to, že ačkoli rodina prožije dvě úmrtí během jednoho roku (babička, třinácti měsíční dítě), další děti onemocní infekčním onemocněním (svrabem), řeší exekuci, matka je hospitalizována na psychiatrii, ve škole i doma mají starší děti výchovné potíže, tak rodina stále drží při sobě a nějak přežívá?“ Při následné reflexi těchto myšlenek jsem spatřila, že u ohrožených rodin vidím nejen funkční mezilidské vztahy, ale také odolnost. Téma rodinné odolnosti mne natolik oslovilo, že jsem se mu začala věnovat podrobněji a rozhodla se ho spojit se psaním své diplomové práce.

Cílem této diplomové práce je nahlédnout na sanaci rodiny z perspektivy odolnosti. Popsat proces rodinné odolnosti a roli, kterou v ní může sociální pracovník mít, a přispět k reflexi sociální práce. Jejím přínosem má být naděje pro sociální pracovníky, že i tváří v tvář tzv. problémovým rodinám se na ně mohou spolehnout a že blaho/úspěch rodiny nezáleží jenom na sociální práci nebo sociálních pracovnících. Rodiny z dlouhodobého hlediska svou situaci vesměs zvládají a sociální pracovníci jim mohou pomoci i tím, že to uznají, potvrdí jim jejich sílu a pomohou propojit její zdroje.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části jsou obsaženy kapitoly o rodině, odolnosti a sanaci rodiny. V praktické části je zdokumentována rodinná odolnost na příběhu skutečné rodiny, se kterou jsem měla možnost spolupracovat z pozice sociální pracovnice v sociálně aktivizační službě pro rodiny s dětmi. Reflektuji v ní vlastní přístup k rodině a shrnuji, v čem spočívala pomoc a podpora rodině v rámci sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi. V diskusi se pokouším nahlédnout na souvislosti uvedeného příběhu rodinné odolnosti, na oborové kontexty, na vlastní jazykový a postojevý vývoj a reflexi vlastní cesty.

Seznam použitých zkratk

FBS	služba zaměřená na rodinu (family based service)
MPR	mnohoproblémová rodina
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
OSPOD	odbor sociálně právní ochrany dětí
PCA	přístup zaměřený na člověka
SAS	sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi
SPC	speciální pedagogické centrum
SVP	středisko výchovné péče

1. Rodina

V této kapitole představím pojem rodina pomocí definic z různých vědních oborů. Dále popíšu změny, kterými rodina v současné době prochází a také již v minulosti procházela. Nastíním to, čím tyto změny byly způsobeny. Věnovat se budu také významu rodiny i jejím funkcím. Cílem této kapitoly je zdůraznit důležitost rodiny v lidském životě člověka.

1.1 Definice pojmu rodina

Hartl v psychologickém slovníku definuje rodinu jako společenskou skupinu spojenou „manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí“¹. Sobotková označuje rodinu za základní jednotku „lidské společnosti a nejdůležitějším vztahovým kontextem v životě jedince“². V Sociologickém slovníku je rodina definována jako „forma dlouhodobého solidárního soužití osob spojených příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Další znaky rodiny jsou socio-kulturně podmíněny. Patří k nim společné bydlení, příslušnost ke společné příbuzenské linii, společná produkce a konzumování statků atd.“³. Ve slovníku Sociální práce Matoušek definici rodiny pojímá v užším a širším pojetí. V užším pojetí je za rodinu považována skupina lidí, kteří jsou spojeni pokrevním příbuzenstvím nebo právním svazkem (sňatek, adopce). Naopak v širším pojetí se za rodinu začíná považovat již „skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti“⁴. V určité fázi vývoje rodiny často dochází k tomu, že členové rodiny obvykle sdílí společnou domácnost. Plaňava z hlediska rodinného fungování definuje rodinu „jako strukturovaný celek (systém), jehož smyslem,

---

¹ HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004, s. 230

² SOBOTKOVÁ, Irena In BAŠTECKÁ, Bohumila a kolektiv. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009, s. 318

³ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2007, s. 206

⁴ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 177

účelem i náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí⁵. Podrobněji popsáno v kapitole Zdravé rodinné fungování.

Baštecká shrnuje tyto různé definice a díky tomu nabízí možnost pohlížet na rodinu jako na „skupinu jedinců spojenou pokrevními vztahy nebo manželstvím a odpovědností a vzájemnou pomocí; základní společenskou jednotku tvořenou dvojicí manželů, společenství rodičů a dětí nebo uspořádaný systém, jehož smyslem, účelem i náplní je utvářet poměrně bezpečný a stálý prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí“⁶.

Matoušek s Pazlarovou upozorňují na to, že „by bylo v našem typu společnosti přiměřenější mluvit spíše o rodinném soužití lidí než o rodině“⁷. Dospělí partneři totiž mohou být opačného i stejného pohlaví, mohou žít bez sňatku, který dnes už ani v církevní podobě nepředstavuje dostatečnou garanci trvalého soužití⁸ a je také mnoho rodin, ve kterých s dítětem nebo dětmi žije jen jeden z rodičů.

1.2 Rodina a její změna ve společnosti

Z výše uvedeného vyplývá, že nelze zcela jednoduše definovat pojem rodina, neboť v dnešní době rodina dostává široký a neostrý význam. V Evropě až do 18. století byla rodina vnímána jako společenství, které dokázalo své členy zajistit ekonomicky, poskytnout jim vzdělání a v době nemoci i ve stáří péči. Změna nastává koncem 19. století, kdy některé funkce za rodinu přebírá vznikající sociální stát. Matějček uvádí, že rodina by měla zajišťovat

---

⁵ PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny*. Brno: Doplněk, 2000, s. 73

⁶ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, s. 460

⁷ MATOUŠEK, Oldřich., PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2014, s. 13

⁸ MATOUŠEK, Oldřich., PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2014, s. 13

především funkci poskytování „citového zázemí všem svým členům“⁹ a přípravy dítěte pro život do společnosti, tedy výchovu. Matoušek s Pazlarovou¹⁰ ještě zmiňují ekonomicko-zabezpečovací funkci a Plaňava¹¹ doplňuje funkci rekreační neboli odpočinkovou, čímž má na mysli vytváření prostoru mimo domov pro společný i oddělný odpočinek a jiné zájmové aktivity jednotlivých členů.

Vraťme se ke změnám, kterými rodina od tradiční k postmoderní společnosti prošla. Mají sice kořeny daleko v minulosti, ale k jejich zviditelnění došlo až ve 2. pol. 20. století, jak shrnuje Ivo Možný v publikaci *Rodina a společnost*:

1. Padl monopol na legitimní sex v manželství – „nejprve se stal všeobecně legitimní sex předmanželský, pak se začal klást otazník i nad monopolní právo manželského partnera na sex toho druhého“¹².
2. Díky novým technologiím (hormonální antikoncepce, nitroděložní tělísko, vasktomie aj.) byla postavena hráz mezi početím a sexem, a to i mimo manželství. Rodina tak přichází o legitimizaci plození dětí.
3. Výběr manželského partnera již v současnosti nebývá v rukou rodičů, kteří dříve volili partnera pro své dítě s ohledem na společenské postavení rodiny, majetek a kulturní zvyklosti. Vlivem dvou světových válek, hospodářské krize mezi nimi a poválečného uspořádání v naší zemi se ukázalo, „jak malá je jistota trvalého držení a neměnitelné hodnoty rodinných majetků“¹³.

---

⁹ MATĚJČEK, Zdeněk *Rodiče a děti*. Praha: Vyšehrad., 2017, s. 38

¹⁰ MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2014, s. 14

¹¹ PLAŇAVA, Ivo In MACEK, Petr., DALAJKA, Jiří. a kolektiv. *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*. Brno: Masarykova universita v Brně, 2005, s. 162

¹² MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2008, s. 21

¹³ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Slon. 2008, s. 22

4. „Křesťanství pojímalo manželství jako instituci, která je těmi, kdož byli jednou sezdáni, nezrušitelná. Za trvalost rodiny ručila náboženská víra svou nejvyšší autoritou: Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj!“¹⁴. Sňatek, uzavíraný pouze v církvi byl později nahrazen občanskou smlouvou, kterou mohou obě strany vypovědět.
5. Začalo docházet k odluce bydliště od pracoviště. Nastupují změny, kdy rodinu v jejích funkcích nahrazují specialisté a formální organizace (vzdělávání dětí – škola, péče o lidi nemocné, staré či lidi s postižením – lékaři, nemocnice, síť sociálních zařízení).
6. V současné době je podle Možného nejčastějším typem rodiny rodina s jedním dítětem. Zároveň dochází k navyšování počtu dobrovolně celoživotně bezdětných párů.
7. Ženy od konce 50. let opouštějí domácnost a věnují se profesní kariéře stejně jako muži, takže „obsah a povaha komplementarity mužské a ženské role dostávají radikálně nový půdorys“¹⁵.

Matoušek změny, kterými rodina prochází, vnímá jako důsledek klimatu ve společnosti, „v níž mají vysokou hodnotu individuální svoboda a nejuvhodnější uplatnění na trhu práce“¹⁶. Shoduje se s Ivem Možným a změny, jimiž rodina prošla, doplňuje o další změny rodinného chování, které se projevují ve vyspělých zemích západního světa od šedesátých let dvacátého století:

- zvýšení věku partnerů pro uzavření prvního sňatku,
- zvýšení počtu nesezdaných soužití,
- rostoucí počet matek, které vychovávají dítě bez otce,
- navyšující se počet lidí žijících v dalších netradičních formách rodiny.

---

¹⁴ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2008, s. 22

¹⁵ MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2008, s. 23

¹⁶ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, s. 177

Baštecká cituje Planteho a upozorňuje, že obraz rodiny jako „manželského páru, který žije s dvěma nebo více vlastními dětmi, už nadále neplatí“¹⁷. Uvádí změny, kterými prošla americká rodina a které popsal Thomas Plante: „Odhaduje se, že asi třicet tři procent dětí, které se narodily v osmdesátých letech, zažilo do svých osmnácti let život s nevlastním rodičem. Dnešní americké děti mohou sestávat z osvojených dětí, dětí ze „zkumavky“, z nikdy nesezdaných rodičů, rodičů homosexuálních nebo z rodičů, kteří nemají partnera. Rodiče a děti se mohou lišit národností a rasou, barvou pleti či náboženským vyznáním“¹⁸.

Matoušek taktéž hovoří o tom, „že v naší populaci tvoří úplné nukleární rodiny (otec, matka, děti) třetinu rodin a pouze pětinu všech domácností. Zbytek, čili většinu, tvoří lidé žijící sami nebo jen s dítětem bez partnera, nebo příslušníci tří či čtyř generací v různých – z hlediska nukleární rodiny nekompletních – konstelací“¹⁹.

1.3 Rodina a její význam

Můžeme sledovat, že pojetí rodiny prochází řadou změn stejně jako rodina sama. Ačkoli Matoušek s Pazlarovou shrnují označení současné rodiny „za instituci skořápkovou, rizikovou, nestabilní a křehkou“²⁰, je zároveň Matouškem i mnohými dalšími autory stále považována za nejvhodnější prostředí pro výchovu dítěte.

---

¹⁷ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015, s. 472

¹⁸ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015, s. 472

¹⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, s. 24

²⁰ MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče*. Praha: Portál, 2014, s. 12

„Žádný jiný typ výchovné instituce nedokáže rodinu nahradit v míře angažovanosti v osudu dítěte. Premisa neplatí u dospívajících dětí; pro ně může být vhodnějším výchovným prostředím vrstevnická skupina vedená nepřibuzným dospělým člověkem, v níž jsou nicméně podporovány a respektovány vazby s biologickou rodinou“²¹.

Podobně Baštecká hovoří o významu rodiny jako primární skupiny, v níž se člověk socializuje a která má i přes svou proměnlivost „stálou vysokou hodnotu“²². Zeman upozorňuje na skutečnost, že roste nenahraditelnost rodiny jako vztahového a emočního zázemí jedince, „který je vystaven vzrůstajícímu tlaku stále komplikovanější společnosti“²³.

Vágnerová taktéž uvádí, že rodina je pro vývoj dětské osobnosti nejvýznamnější sociální skupinou, neboť zásadním způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte. „Nejde jen o přímé výchovné působení rodičů na dítě, ale i o jeho emoční akceptaci, hodnocení a celkový vztah, jaký k němu mají. Důležité je i uspořádání rodiny a vztahy mezi jejími členy, kteří se vzájemně ovlivňují, i celková atmosféra domova“²⁴. Vágnerová spatřuje význam rodinného prostředí pro dítě především v tom, že „mu poskytuje základní poznatky a zkušenosti, které ovlivňují způsob, jakým bude chápat svět, ostatní lidi i sebe sama, a jak na něj bude reagovat“²⁵. Matoušek podobně uvádí, že

---

²¹ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich., PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 18

²² BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila., MACH, Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015, s. 472

²³ ZEMAN, Jozef In MACEK, Petr., DALAJKA, Jiří a kolektiv. *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*. Brno: Masarykova universita v Brně, 2005, s. 180

²⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012, s. 18

²⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012, s. 19

„rodina je prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává“²⁶.

Myšlenkou důležitosti rodiny jako skupiny se zabývají i manželé Knoblochovi, zakladatelé Integrované psychoterapie, kteří vytvořili techniku skupinového schématu jedince. Knoblochovi považují skupinové schéma za „obecný skupinový model, který si jedinec vyvinul na základě své minulé zkušenosti“²⁷, včetně zkušeností z dětství. Skupinové schéma se skládá ze čtyř typických schémat rolí – osob nadřazených, souřadných, podřazených a erotických partnerů. Například vztah k autoritám pramení ze zkušenosti ve vztahu k otci a matce; vztah k osobám souřadným vychází ze vztahu k sourozencům, kamarádům, spolužákům; vztahy u podřazených osob jsou formovány zkušenostmi ze vztahů s mladšími sourozenci, domácími zvířaty aj. Vágnerová hovoří o tom, že „jednotliví členové rodiny a vztahy mezi nimi slouží jako model, který dítěti ukazuje, jak funguje lidské společenství. Dítě chování těchto lidí napodobuje, eventuálně se s nimi ztotožňuje. Osvojí si zde určitý způsob interpretace různých sociálních signálů a takové vzorce chování, které se zde ukázaly jako účelné nebo jsou rodiči vyžadovány. Naučí se, jak projevovat (nebo neprojevovat) svoje pocity a názory atd.“²⁸

1.3.1 Zdravé rodinné fungování

Jestliže chceme popisovat zdravé rodinné fungování, musí být nejprve vysvětlen pojem funkční rodina. Matoušek²⁹ tento výraz upřednostňuje před

---

²⁶ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, s. 6

²⁷ KNOBLOCH, Ferdinand., KNOBLOCHOVÁ, Jiřina. *Integrovaná psychoterapie*. Praha: Grada, 1993, s. 83

²⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012, s. 19

²⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993, s. 75

pojmem harmonická, normální, zdravá či neklinická rodina. Plaňava dává takéž přednost před označeními šťastné, zdravé či harmonické soužití dvěma jiným označeními, a to: funkční (stejně jako Matoušek) a vydařené rodiny. Hovoří o tom, že „slůvko *vydařené* zní méně technokraticky než *fungování* či *funkčnost*“³⁰. Soužití vydařená vnímá jednak ve smyslu *fungující*, za podstatné považuje i to, že členové žijící v rodině hodnotí své žití jako příjemné a spokojené. Vysvětluje, že pojem *fungování* vyjadřuje mimo jiné i určitou činnost a adjektivum *funkční* se pak týká chodu – čili procesů. Zmiňuje předpoklad³¹, že má-li být soužití rodiny funkční a vydařené je nutné, aby všechny funkce rodiny, které byly již výše zmíněny, byly naplňovány stejnoměrně. Hovoří také o tom, že „rodinné fungování se děje v rámci určité struktury systému – tj. vztahů a interakcí mezi prvky, mezi členy rodiny. K tomuto dění dochází v procesech a prostřednictvím komunikace“³².

Sobotková zmiňuje Pattersonovou³³, která se věnuje zdravému fungování rodiny a která označuje fungování rodiny jako způsob, jakým rodina plní své funkce. Hovoří o tom, že v rodině si jednotliví členové poskytují nejen pocit sounáležitosti, ovlivňují osobní identitu, smysl a zaměření života, ale také zprostředkovávají sociální hodnoty a normy, umožňují si psychický, fyzický, sociální, duchovní vývoj, poskytují ochranu mladým, nemocným, handicapovaným, starým či jinak znevýhodněným členům rodiny. Sobotková se odkazuje na Shapira, jenž definuje zdravé rodinné fungování „jako schopnost rodiny účinně zvládat náročné či stresové životní události“³⁴.

---

³⁰ PLAŇAVA, Ivo In MACEK, Petr, DALAJKA, Jiří a kolektiv. *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*. Brno: Masarykova universita v Brně, 2005, s. 162

³¹ PLAŇAVA, Ivo In MACEK, Petr, DALAJKA, Jiří a kolektiv. *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*. Brno: Masarykova universita v Brně, 2005, s. 163

³² PLAŇAVA, Ivo In MACEK, Petr, DALAJKA, Jiří a kolektiv. *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*. Brno: Masarykova universita v Brně, 2005, s. 163

³³ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 71

³⁴ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 77

Sobotková uvádí, že rodinné fungování „bývá často vymezováno jako schopnost rodiny účinně zvládat náročné či stresové životní události, řešit problémy, adaptovat se, hledat a nacházet zdravou rovnováhu“³⁵. Podle ní se mnozí autoři se shodují v tom, že existují tři nosné a základní principy, kterými je *soudržnost, adaptabilita a komunikace*.

Sobotková zmiňuje Greeffa³⁶, který uvádí, že kvalitu rodinného fungování ovlivňuje:

- dobrý vztah s širší rodinou a s přáteli tzn. kvalitní sociální opora,
- spokojenost jednotlivých členů rodiny s rodinným životem, resp. s úrovní rodinné soudržnosti a adaptability,
- schopnosti a dovednosti efektivně řešit problémy a konflikty v partnerském vztahu,
- spokojenost s uspokojováním osobních potřeb a zájmů (což má souvislost s kvalitou života),
- efektivní komunikace mezi partnery,
- hrdost na svoji rodinu, loajálnost a víra v to, že společně zátěžové situace i těžká období v rodině zvládneme,
- pokud partneři mají kladný postoj k sexualitě a jsou spokojeni se způsobem, kterým si vyjadřují své city,
- flexibilita a soulad partnerů v otázce trávení volného času (partneři spolu tráví rádi volný čas a v případě zájmu si navzájem dokáží umožnit určitou část z něho trávit odděleně).

Sobotková shrnuje dosavadní empirická zjištění takto: „odolné rodiny jsou soudržné a současně je v nich podporována samostatnost, členové rodiny otevřené komunikují o svých pocitech, dbají na rodinná pravidla, reagují

---

³⁵ SOBOTKOVÁ, Irena In BAŠTECKÁ, Bohumila a kolektiv. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009, s. 316

³⁶ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 73-74

pružně na změny, aktivně řeší problémy, jsou zaměřeni spíše na sociální, vztahové, morální a duchovní hodnoty než na hodnoty konvenční³⁷.

Caldwell a Senter³⁸ pak uvádějí výsledky výzkumů, ze kterých vyplývá, že významným faktorem fungování odolné rodiny je individuálně i společně sdílená náboženská víra. Religiozita disponuje pozitivním náhledem na život, dává smysl, význam a účel i těžkým situacím, stanovuje hodnoty a jejich priority, ošetřuje morální dilemata, pracuje i s možnostmi selhání (s kategoriemi vděčnosti, naděje, odpuštění). Praktický život víry pak pokrývá vztah k Bohu/vyšší moci (viz bohoslužby, modlitby, meditace, studium náboženské/duchovní literatury apod.) a ke společnosti (v rodině, v komunitě víry/církvi (včetně duchovních), potažmo mimo komunitní či mimo církevní společnosti). Rovněž výzkumy odhalují, že spiritualita se významně podílí na zdravotním stavu jedince: snižuje riziko srdečních infarktů, mozkových příhod, vysokého tlaku, depresí, úzkostí, závislostí na drogách i alkoholu. Pozitivně se projevuje na celkovém psychickém rozpoložení: má pozitivní dopad na mezilidské vztahy, poskytuje širokou sociální podporu, zvyšuje sebevědomí. Na rodinných, resp. partnerských/manželských vztazích se podepisuje větší spokojeností, oddaností a stabilitou, snižuje riziko nevěry a rozvodu. Ve vztazích rodičů a dětí je zaznamenána také větší stabilita, soudržnost, spokojenost, fyzická náklonnost, lepší interakce; naopak je doloženo méně fyzického násilí a rodičovských obav.

Pomyslným svorníkem mezi teoretickou a praktickou stránkou religiozity a současným trendem číslo jedna je tzv. *fenomén bdělosti*³⁹. Ten je

---

³⁷ SOBOTKOVÁ, Irena In BAŠTECKÁ, Bohumila a kolektiv. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009, s. 316

³⁸ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 442

³⁹ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 445

vysvětlován jako schopnost být přítomen aktuálnímu okamžiku bez bezprostředně následného rozumového zpracování, tj. posuzování a hodnocení. Tato technika pocházející z buddhismu, křesťanství a dalších východních meditativních tradic se ukázala být funkční v lepším povědomí o emocích, jejich porozumění, přijetí, resp. sebeovládání, u sebe i druhých. Ve vztahu rodičů a dětí byla díky *bdělosti* (jinak přeloženo též jako vnímavost, otevřenost mysli, uvědomělost) zaznamenána např. lepší regulace emocí rodičů, jejich naladění na děti a vzájemné silnější vazby. Obecně se ukázalo, že ve vztazích postavených na bdělosti převládají pocity pohody a spokojenosti, rozvíjejí se lepší komunikační dovednosti, reakce na stres jsou konstruktivnější, resp. vůbec dochází k redukci stresu. Rovněž k redukci bolesti, úzkosti, strachu; prostor naopak získává odevzdanost, přijetí, relaxace, seberozvoj. Pozitivní účinky praktikování bdělosti se ukázaly i u poruch příjmu potravy, závislostí, u poruch osobnosti. Díky těmto mnoha pozitivním účinkům se technika bdělosti stala součástí mnoha terapeutických škol.

1.3.2 Rodina v zátěžové situaci

K životu patří nejen okamžiky radosti, spokojenosti, úspěchu, ale také okamžiky bolesti, smutku a pádu. Od nepaměti totiž zcela přirozeně vstupují do lidského života různé zátěžové situace, se kterými se jednotlivec a potažmo rodina jako celek setkává. Každá událost, jež postihuje jednotlivce, mívá významný vliv i na celou rodinu. Tomuto tématu se podrobněji věnují Konstanti, Gouva, Koulouras⁴⁰. Poukazují na hlubší rozměr rodiny, nevnímají ji jen jako pouhou skupinu lidí, která společně sdílí určitý fyzický nebo psychický prostor.

---

⁴⁰ KONSTANTI Z., GOUVA M a KOULOURAS V. Family Crisis and Family Members of Intensive Care Unit Patients. *Interscientific Health Care, Vol 7, Iss 1, Pp 1-7 (2015)* [online]. 2015, 7(1), 1-7 [cit. 2017-05-12]. ISSN 17919649.

Některé rodiny zvládnou překonat těžké životní situace samy, jiné potřebují v určité oblasti pomoc a podporu pomáhajícího pracovníka. Rodinám⁴¹, které se dlouhodobě nachází v zátěžové sociální situaci (podrobněji viz podkapitolu Rodinná odolnost jako proces), kterou nedokáží samy bez pomoci překonat, jsou určeny programy na podporu a pomoc rodině – sanace rodiny, viz kapitolu Sanace rodiny jako jeden z nástrojů podpory rodiny.

---

⁴¹ 108/2006 Sb. Zákon o sociálních službách. In: Praha, 2006. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

2. Resilience – odolnost

V této kapitole představím pojem odolnost rodiny z psychosociálního úhlu pohledu. Shrnu jeho historii a současnost. Vysvětlím rozdíl mezi schopností a procesem odolnosti (resilience/resiliency) a zároveň představím odolnost rodiny prostřednictvím několika definic. Dále uvedu zdroje rodinné odolnosti a shrnu její možné obrané i rizikové faktory. Cílem této kapitoly je nahlédnout na odolnost jako na proces, který nabízí možnost změny, a poukázat na možnou cestu při práci s ohroženou rodinou.

Vzhledem k tomu, že obor Diakonika dává přednost přirozenému jazyku, nahrazuji anglický pojem *resilience* jeho nejbližším a asi nejvhodnějším českým výrazem, tj. *odolnost*. Jsem si však vědoma, že tento termín není zcela považován za jednoznačný český ekvivalent⁴².

Odolnost vyjadřuje „zdatnost, pružnost, vnitřní sílu“⁴³. Sobotková upozorňuje na to, že odolnost v sobě obsahuje i „prvky růstu, změny, vývoje, překonání stávajícího stavu“⁴⁴. Křivohlavý vysvětluje, že odolnost (resiliency) „má latinský kořen: *salite* – skákati a předponu *re* – zpět“⁴⁵. Dodává, že jde o pružnost, nezlomnost – „jinak schopnost *nedat se vzdor všemu*“⁴⁶ a také o elastičnost⁴⁷. Jeho protipólem bývá uváděna psychická zranitelnost (vulnerabilita). Baštecká zmiňuje Wernerovou, která pod pojmem odolnost

---

⁴² SOBOTKOVÁ, Irena In BAŠTECKÁ, Bohumila a kolektiv. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009, s. 315

⁴³ SOBOTKOVÁ, Irena In BAŠTECKÁ, Bohumila a kolektiv. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009, s. 315

⁴⁴ SOBOTKOVÁ, Irena In ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ Naděžda a kolektiv. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011, s. 15

⁴⁵ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2009, s. 71

⁴⁶ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pozitivní psychologie*. Praha: Portál, 2010, s. 168

⁴⁷ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Praha: Portál, 2009, s. 71

rozumí proces, „schopnost a výsledek úspěšné adaptace člověka vzdor nepříznivým či ohrožujícím podmínkám“⁴⁸.

2.1 Historie pojmu „odolnost“ v psychosociálních souvislostech

Nichols⁴⁹ poukazuje na to, že v psychologii se pojem odolnost začal užívat při zkoumání dětí. Již v polovině 70. let dvacátého století upozorňuje J. E. Anthony „na nezranitelné děti, které prospívaly i v rodinách tradičně považovaných za rizikové (rodiče trpěli psychotickým onemocněním)“⁵⁰. Taktéž i v České republice byly v sedmdesátých letech minulého století prováděny longitudinální výzkumy odolnosti dětí, v nichž jsou popsány děti, které zdárně prospívaly, ačkoli vyrůstaly „ve velmi nepříznivých psychosociálních podmínkách“⁵¹, a to navzdory riziku i nepříznivým prognózám⁵², kterým byly vystaveny. V České republice se tématem odolnosti (nejprve ve smyslu individuálním) jako jedni z prvních zabývali Matějček s Dytrychem⁵³. Později se jejich zájem rozšířil i na rodinnou odolnost. V publikaci *Krizové situace v rodině očima dítěte* „charakterizovali nejvýznamnější rizikové rodinné události, situace a jejich vzájemné souvislosti z hlediska potenciálních dopadů na psychiku dítěte a dospívajících“⁵⁴.

---

⁴⁸ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015, s. 686

⁴⁹ NICHOLS, William, C. In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 3

⁵⁰ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, GOLDMANN Petr. *Základy klinické psychologie*. Praha: Portál, 2001, s. 294

⁵¹ SOBOTKOVÁ, Irena In BAŠTECKÁ, Bohumila a kolektiv. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Praha: Portál, 2009, s. 315

⁵² SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 81

⁵³ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 81

⁵⁴ KEBZA, Vladimír. *Psychosociální determinanty zdraví*. Praha: Academia, 2005, s. 106

Nichols⁵⁵ hovoří o tom, že již ve 20. letech minulého století se začal projevovat zájem o rodiny v zátěži a objevily se tak první výzkumy na toto téma. Byla to stejná doba, v níž sociolog Burgess popsal rodinu jako jednotu interagujících osobností, což o třicet let později Hansen s Hillem⁵⁶ přijímají už jako klasické pojetí.

Ve 30. letech, v období velké hospodářské krize, bylo vypracováno několik studií, které se zabývaly rodinou nejen jako zdrojem dysfunkce, ale také jako zdrojem síly a odolnosti. Jednalo se např. o studie cílené na nezaměstnané jednotlivce a jejich rodiny, ve kterých byla popsána řešení zátěžových situací a byly identifikovány vlastnosti jednotlivých rodin, kterým se podařilo úspěšně přežít kritickou zkušenost. V Evropě je známá sociologická studie z rakouského Marienthalu⁵⁷ o dopadu nezaměstnanosti na rodiny. Nichols uvádí Hillovu⁵⁸ studii, která se zabývala úskalím rodin za druhé světové války. V této studii byly popsány způsoby, jakými se rodiny vyrovnávaly se změnami způsobených válkou, např. odloučení a později opětovné znovushledání. V 70. a 80. letech se pozornost zaměřuje na silné stránky rodiny, což se podepisuje na akcentech v rodinné odolnosti, ve smyslu zvládání každodenních nároků a mimořádných stresorů. Do stejného období se mimo jiné datuje i vznik pozitivní psychologie, jejímž představitelem je u nás

---

⁵⁵ NICHOLS, William, C. In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 5

⁵⁶ NICHOLS, William, C. In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 5

⁵⁷ JAHODA, Marie, LAZARSELD, F. Paul., ZEISEL, Hans (2013). *Marienthal. Sociografie komunity nezaměstnaných*. Brno: Masarykova univerzita

⁵⁸ NICHOLS, William, C. In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 6-7

Jaro Křivohlavý. Později se ještě k rodinné odolnosti přidává i zkoumání odolnosti komunity⁵⁹.

Nichols⁶⁰ uvádí, že na přelomu nového tisíciletí dochází ke změně pohledu na rodiny i rodiče. Rodina již přestává být vnímána jako zdroj problému a pohled na ní se přesunuje směrem k jejímu pozitivnímu vidění a přínosu odolnosti. „Na tento vývojový trend postupující od zaměření se na problémové rodiny k otázkám podmínek zdravého rodinného fungování,“⁶¹ poukazuje také Pavlík. Zjednodušeně je možné říci, že pohled odolnosti převážil nad pohledem zranitelnosti. Nichols dále tvrdí, že několik hlavních terapeutických směrů, jakými jsou terapie zaměřená na řešení (Steve de Shazer), narativní terapie (Michael White) a funkční terapie rodin, zdůrazňují způsobilost rodiny nad patologií rodiny. Podobně o této způsobilosti hovoří i Paulin Bossová, jež se zabývá tématem stresu a nejednoznačné ztráty a Froma Walshová věnující se tématům rodina, stres a rodinná odolnost. Na tento nový pohled, soustřeďující se na rodinu a její nezdolnost, poukazuje také Matoušek. Hovoří o tom, že „v řadě případů rodiny s problémy přes všechny obtíže přežívají, i když se jejich členové vždy nechovají v souladu s uznávanými společenskými normami“⁶². To ale Novotný označuje jako jednu z charakteristik odolnosti, totiž její kulturní podmíněnost čili vliv sociálního a kulturního kontextu. Týká se „vnímání povahy rizika (v rámci různých kultur může být jedna a ta samá situace vnímána jako riziková či ohrožující, nebo naopak) a vhodných adekvátních způsobů zvládnutí (čili konkrétní mechanismus zvládnutí, akceptovaný v rámci jedné kultury, může v jiném

---

⁵⁹ NICHOLS, William, C. In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 3

⁶⁰ NICHOLS, William, C. In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 12

⁶¹ PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada, 2010, s. 133

⁶² MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. 2014, s. 14

kulturní prostředí představovat nežádoucí či zakázaný způsob zvládnání)⁶³. Mezi další charakteristiky patří i to, že odolnost neznamená nezranitelnost. Dále také, že odolnost má dynamický charakter a vyžaduje přítomnost působení rizika.

2.2 Pojem „odolnost“ v psychosociálních souvislostech

V posledních dvaceti letech se nezávisle na sobě odolnost stala převládajícím paradigmatem v různých vědních oborech, které se zabývají zátěží a zranitelností (např. ekologie, psychologie, sociální práce...). V současnosti se pohledy na ni propojují a vznikají nové otázky. V této kapitole nebudu propojovat jednotlivé vědní obory, ale přidržím se psychosociálního pole odolnosti.

Z psychosociálního pohledu není zcela jasné, o co (např. u odolnosti jedince) jde. Zda „o osobnostní rys (neboť někteří se rodí odolnější)? O adaptační proces (neboť během života odolnost kolísá)? O situační reakci danou např. malou tvárností vůči vlivům prostředí (neboť někdo nepřízeň osudu prožívá méně)? O *schopnost adaptace* (resiliency) nebo o *proces adaptace* (resilience)⁶⁴?

2.2.1 Vyjasnění pojmu *proces odolnosti* (resilience)/ *schopnost odolnosti* (resiliency)

V této podkapitole pro větší srozumitelnost uchovám oba výrazy, jak český, tak i anglický. Šolcová uvádí, že Lutharová spolu s dalšími autory doporučují *termín resilience* používat pro „dynamický *proces*, kterým jedinec dosahuje pozitivní adaptace při vystavené nepřízni a pro označení

---

⁶³ NOVOTNÝ, Jan, Sebastian. *Zdroje resilience a problémy s přizpůsobením u dospívajících*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2015, s.15

⁶⁴ Konference Odolnost jako rozhodnutí. In: Univerzita Karlova v Praze [online]. [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <https://tarantula.ruk.cuni.cz/UDALOSTI-15830.html>

osobnostního rysu ponechat *termín resiliency*... jako vnitřní, sebe-napravující *schopnosti*⁶⁵. Tomuto rozdělení se věnuje Sobotková⁶⁶, hovoří o tom, že schopnost odolnosti se vztahuje k individuálnímu rysu, kdežto proces odolnosti má popisovat průběh, „kdy člověk úspěšně překonává nepříznivé okolnosti“⁶⁷. Zároveň Sobotková tento rozdíl aplikuje na rodinný systém. Upozorňuje na užití správné terminologie, neboť stejně jako u jedince, tak také u rodiny se vyskytuje rozdíl mezi *family resiliency*, jež popisuje „*schopnost rodiny* úspěšně zvládat životní okolnosti“⁶⁸ a *family resilience* popisující *procesy*, pomocí „kterých se rodina se rodina zdárně adaptuje či odolává zátěži“⁶⁹.

2.2.2 Odolnost rodiny a odolnost jedince

Paulík hovoří o výzkumech Lackové⁷⁰, které zjistily, že některé z dětí⁷¹, jež pocházely z velmi chudých (nepodnětných, rizikových) poměrů, se v dospělosti zvládly plně sociálně zapojit. V dospělém věku byly schopné se vyrovnávat se zátěží velmi dobře, ale měly často problémy v manželství a v partnerských vztazích. Lacková⁷² tvrdí, že spolužití odolných jedinců nevede automaticky k odolnosti rodiny.

V minulosti byly odolné rodiny⁷³ označovány jako nezranitelné rodiny. Postupem času se toto označování z tzv. „super“ rodin zmírnilo a v současnosti

---

⁶⁵ ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009, s. 12-13

⁶⁶ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 80

⁶⁷ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 81

⁶⁸ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 81

⁶⁹ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 81

⁷⁰ PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada, 2010, s. 112-113

⁷¹ PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada, 2010, s. 112

⁷² PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada, 2010, s. 113

⁷³ HAWLEY, Dale, R. In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 31

je podle Hawley⁷⁴ za odolnou rodinu považována taková rodina, která zápasí a zakouší výrazné těžkosti. Je však zároveň schopna shromáždit prostředky k přežití a smysluplně začlenit problémy, kterým čelí, do struktury svého života. Totožně se vyjadřuje i Paulík „za odolnou rodinu nepovažujeme tu, jež nemá závažnější problémy, ale spíše tu, která je dokáže efektivně řešit“⁷⁵.

Šolcová uvádí, že Břicháček odolnou rodinu charakterizuje „jako dynamickou rovnováhu mezi udržením funkcí rodiny v zátěžových situacích a kapacitou jednotlivých členů rodiny vzájemně se podporovat, komunikovat a vyrovnávat se s obtížemi“⁷⁶. Podle Břicháčka je odolnost rodiny „proměnlivou charakteristikou, na jejíž vývoj působí některé významné rizikové“⁷⁷ a obranné (protektivní) faktory.

Mezi rizikové faktory řadí:

- traumatizující události,
- proměnlivost nároků současné společnosti,
- nízký socioekonomický status,
- chronicky působící negativní podmínky (nemoci, změna životního stylu, rozpory).

Jako obranné faktory uvádí:

- rodinnou kohezi,
- flexibilitu rodinných rolí a vztahů,
- srozumitelnou a otevřenou komunikaci všech rodinných členů navzájem,
- dovednosti, schopnosti i ochotu řešit a zdolávat konflikty i krizové situace,
- shodu v pojetí smyslu a úkolů rodiny.

Definice odolné rodiny

---

⁷⁴ HAWLEY, Dale, R. In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 31

⁷⁵ PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada, 2010, s. 133

⁷⁶ ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009, s. 68

⁷⁷ ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009, s. 68

Sobotková aplikuje definici odolnosti na rodinný systém jako „schopnost rodiny rychle se zotavit z krize nebo z přechodové události, která vyvolala změny v rodinném fungování“⁷⁸. Dále ji uplatňuje i na základě definice House Webster's Dictionary jako „vlastnost rodiny, která jí umožňuje udržet si zavedené vzorce fungování, i když je konfrontována s rizikovými faktory: je to elasticita“⁷⁹.

Nichols zmiňuje Walshovou⁸⁰, jež definuje pojem rodinné odolnosti jako schopnost se odrazit od nepřátelství posílený i vynalézavější. Zároveň konstatuje, že se jedná o aktivní proces vytrvalosti, sebenápravy a reakci růstu na zátěžové situace či výzvy. Nichols bere v potaz i tezi Bossové⁸¹, která zdůrazňuje, že odolnost je více než „zpětné znovupostavení se na nohy“. Hovoří o tom, že se spíše jedná o výstup nad traumatické a nejednoznačné ztráty. Podle Bossové, jde o to, aby ztráty rodinu neznehynily, ale aby rodina mohla dobře žít i skrze nebo přes ně.

Nichols připomíná i autory Hawleye a DeHaana⁸², kteří charakterizují rodinou odolnost jako životní cestu, po které rodina kráčí, tak jak se přizpůsobuje a prosperuje tváří v tvář těžkostem, a to nejen v současnosti, ale též v průběhu času. Společně s Dealem⁸³ pak uvádí Koosovu myšlenku „horské dráhy“, kterou publikoval již v roce 1946, že rodiny kráčí po unikátní cestě v odezvě na stres. Tuto myšlenku pak ještě později rozšířil Hill a poskytl raný teoretický rámec pro sledování rodinné reakce na zátěžovou situaci. Jedná se o

---

⁷⁸ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 81

⁷⁹ PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada, 2010, s. 134

⁸⁰ NICHOLS, William, C. In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 4

⁸¹ NICHOLS, William, C. In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 4

⁸² NICHOLS, William, C. In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 4

⁸³ DEHAAN, Laura G, HAWLEY, Dale R, DEAL, James E. In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 18

několik etap, kterými rodina prochází při setkání se zátěží. Prvním etapou je *období dezorganizace* (např. zvýšený počet konfliktů, hledání účinných způsobů zvládnání, celková atmosféra zmatku a hněvu). Ve druhé etapě se jedná o *období obnovy*, kdy rodinní příslušníci nalézají nové způsoby, jak se přizpůsobit zátěži. Třetí etapou je pak *období reorganizace*, kde se rodina sama rekonstruuje *pod, na, nebo nad* úroveň fungování před zátěžovou situací. Hawley, DeHaan a Deal se shodují s touto představou a upozorňují na to, že ne všechny rodiny budou postupovat prostřednictvím stejných fází. Zdůrazňují, že odolné rodiny jsou ty, které se vrátí nebo předčí svoji úroveň fungování před zátěží. Baštecká poukazuje na změněný pohled vůči zátěžové situaci, kdy z původního se vracení na před zátěžovou úroveň fungování jde dnes spíše o to „obnovit kontrolu nad situací a rozšířit repertoár zvládnání zátěže“⁸⁴. Hovoří o tom, že „každá zkušenost nás změní, nelze se vrátit před ni, jako by nebyla“⁸⁵.

Hawley⁸⁶ shrnuje pojetí různých definic rodinné odolnosti. Reflektuje, že někteří autoři pojem rodinné odolnosti vidí jako synonymum pro silné stránky rodiny, jež mají všechny rodiny, a to v různých stupních. Druhými je zase rodinná odolnost vnímána jako vývojová cesta rodiny, kterou lze pozorovat až po nějaké době. Upozorňuje na to, že žádná jednoznačná definice prozatím neexistuje. Spíše spatřuje výzvu v dialogu o její definiční jasnosti, a to pro jeho prospěšnost u těch, kteří využívají odolnost jako koncept ve své práci s rodinami. Uvádí⁸⁷, že nejodolnější rodiny se často vůbec nemusejí zdát odolné. Existují příklady, kdy se rodinám podařilo zůstat beze změny i přes

---

⁸⁴ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kol. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015, s. 690

⁸⁵ BAŠTECKÁ, Bohumila In: BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kol. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015 s. 690

⁸⁶ HAWLEY, Dale, R. In: BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 46

⁸⁷ HAWLEY, Dale, R. In: BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 46

neuvěřitelnou nepřízeň osudu. Mohly klopýtat a všechny jejich síly nemusely být snadno patrné, ale poté, co čelily přívalu těžkostí, vytrvaly.

2.3 Rodinná odolnost jako proces

Šolcová zdůrazňuje, že důležitým poselstvím odolnosti je její celoživotní význam. Hovoří o ní jako o celoživotním procesu, který má své „vzestupy, pády a výkyvy“⁸⁸. Sobotková předkládá názor Pettersona, který vnímá pojetí rodinné odolnosti jako probíhající proces, nikoli stabilní rys rodiny, „který by se dal zachytit v jednom okamžiku“⁸⁹. Z toho vyplývá, že rodiny nemusí být nutně odolné stále a za všech okolností i ve všech oblastech. Sobotková upozorňuje, že „výkyv v odolnosti se také může projevit pouze v určité fázi rodinného cyklu, např. při osamostatňování dětí na přelomu dospívání a mladé dospělosti“⁹⁰.

Podle Sobotkové pojem rodinná odolnost v sobě zahrnuje mimo jiné i „potenciál pro růst a rozvoj osobnosti členů rodiny, pro změnu vztahů v rodině, pro přehodnocení priorit v hodnotové orientaci“⁹¹. Hovoří o tom, že termín rodinná odolnost se „vztahuje ke zvládacím strategiím a adaptačním procesům v rodině“⁹². Vypořádání rodiny jako celku s potížemi a zvládnutí náročné životní situace ovlivní nejen okamžité reakce rodiny, ale také to, jak se její jednotliví členové dlouhodobě dokáží adaptovat. Ovlivňuje také atmosféru a míru pohody v rodině. Sobotková připomíná Walshovou, jež, mimo jiné, poukazuje na skutečnost, že odolnost „zahrnuje procesy, síly a zdroje, které umožňují rodině i jejím jednotlivým členům nejen přežít, vydržet a překonat

---

⁸⁸ ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009, s. 18

⁸⁹ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 85

⁹⁰ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 85

⁹¹ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 84

⁹² SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 83

něco, ale rozvíjet se dál, dozrávat, poučit se, být silnější – prostě neustrnout v pozici oběti⁹³.

Paulík⁹⁴ hovoří o tom, že rodiny vystavené zvýšené zátěži, pokud se s ní vyrovnají, se stanou odolnějšími. Nichols odkazuje na McCubbinu⁹⁵, který se svými kolegy zjistil, že většina rodin se ze zátěžové situace zvládne zotavit a některé z nich se stanou odolnější a silnější, než byly před ní. Podrobněji se tématu zotavení a rozvoje rodiny věnuje Mareš, který vnímá rodinu jako hlavního aktéra změny, jako svébytný celek, který se snaží s traumaty vypořádat. Autor ve své publikaci odkazuje na názory Stinnetta a DeFraina, jež hovoří o tom, že rodiny, které „prošly tvrdou životní zkouškou, obdobím utrpení a beznaděje, si po čase uvědomily, že jim prožité trauma přineslo cosi dobrého“⁹⁶. Jak uvádí Sobotková, Stinnett a DeFrain poukazují na mnohé rodiny reflektující skutečnost, „že v těžkých dobách se jejich vztahy staly intenzivnějšími, obohatily se, členové rodiny si vyjadřovali víc lásky a podpory než obvykle“⁹⁷. Mareš také uvádí práci Bergerové a Weissové⁹⁸ z roku 2009, kde se nachází paralela mezi posttraumatickým rozvojem rodinného systému jako sociální skupiny a posttraumatickým rozvojem jednotlivce.

2.3.1 Zátěžové situace rodiny

S tématem rodinné odolnosti jsou úzce propojeny zátěžové situace rodiny, popisují je Caldwell a Senter⁹⁹. Řadí mezi ně *finanční problémy* (zadluženost, hypotéku), *zdravotní obtíže fyzické* (nemoci, zranění, potažmo

---

⁹³ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 90

⁹⁴ PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada, 2010, s. 133

⁹⁵ NICHOLS, William, C. In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 7

⁹⁶ MAREŠ, Jiří. *Posttraumatický rozvoj člověka*. Praha: Grada, 2012, s. 76

⁹⁷ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 84

⁹⁸ MAREŠ, Jiří. *Posttraumatický rozvoj člověka*. Praha: Grada, 2012, s. 77

⁹⁹ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 444

smrt člena rodiny), dále *psychické problémy* (strádání, osamocení, deprese, sebevražedné tendence), *vztahové* (směrem k partnerovi: rozvod, domácí násilí, rozdělení domácích prací; směrem k dětem výchovné či školní problémy). Specifickým problémem je pak podle nich i *duchovní krize* zapříčiněná duchovním bojem s Bohem/vyšší mocí nebo na úrovni komunity víry/církve/sboru, např. nejednotností víry, vyčleněním z hlavního proudu, rozdílností v postojích (konzervativní vs. liberální), vnímáním genderových rolí apod. Nicméně poukazují také na to, že těžiště práce s odolnou rodinou neleží v analýze příčin zátěžové situace rodiny, ale v hledání řešení ve zdrojích, které rodina má v dosahu.

Caldwell, Senter¹⁰⁰ uvádějí případovou studii¹⁰¹, v níž popisují životní příběh ženy Michelle, padesátileté afroameričanky křesťanského vyznání, rozvedené matky dvou dětí, která před dvaceti lety opustila svého násilnického manžela. Ukázali v něm, jakými etapami si musela na cestě ze své zátěžové situace projít. V první fázi si potřebovala uvědomit, jaké bylo její *předporozumění* situaci, do níž se dostala: její představy, sny, naděje, očekávání, interpretace klíčových témat (např. postavení ženy v manželství), a jak toto předporozumění vycházelo v porovnání s neuspokojivým stavem, v jakém se ve skutečnosti nacházela. Poté, co si připustila, že všechny možnosti k vytoužené změně vyčerpala a rozhodla se pro rozvod, začala zakoušet celou škálu *emocí*: od vzteku, hněvu, smutku, lítosti, bolesti, přes zklamání, ztrátu, úzkost, strach, pocity bezcennosti, nesamostatnosti, kontroly až po sílu, euforii a svobodu. V další fázi *refletovala* své proměňující se postoje vůči sobě, partnerovi, společnosti/resp. komunitě víry i vůči Bohu. U sebe si uvědomovala předchozí takřka chybějící vnímání vlastních potřeb, jakož i

---

¹⁰⁰ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 449-451

¹⁰¹ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 448

chybné interpretace náboženských pravd: „Přišla jsem na to, že jsem zůstala v situaci, v níž jsem nemusela zůstat kvůli mému špatnému pochopení povinností podřízené ženy. Tak jsem tolerovala a snášela manželovo násilí a myslela si, že dělám podle Písma správnou věc, protože jsem myslela, že definice podřízenosti je slabost, měkkost“¹⁰². S rozhodnutím opustit svého manžela v ní začal růst pocit samostatnosti, nezávislosti a odpovědnosti za vlastní život, důvěra ve své schopnosti a neobviňování druhých. V církvi i společnosti narážela nejprve na ztrátu svého statutu, své identity coby ženy, matky, manželky a dobré křesťanky. Uvědomovala si, že značnou roli sehrála i proměna postojů církve k její problematice. Zatímco dříve narážela na malé pochopení, resp. výzvy k trpělivosti a pokoře na její adresu, pozdější hlasy církevních představitelů ji v její snaze vymanit se z násilnického prostředí plně podpořily. Nejdramatičtější podobu měla ovšem proměna vztahu k Bohu: od vzteku a frustrace z nevyslyšených proseb, pocitů bezmoci, opuštěnosti a hlubokého zoufalství „Proč, Bože? Proč mi to děláš? Proč mě neslyšíš? Proč mi nepomáháš?“¹⁰³ vyvrála ve vnímání Boha coby moudrého, milujícího, soucitného pomocníka a ochránce. Nyní Michelle „věří v sebe a ví, že Bůh vždy věří v ni“¹⁰⁴. K posunu rovněž došlo v postoji k bývalému manželovi: během vztahu bylo pro ni těžké vidět dál než jen kruté, iracionální a nepředvídatelné chování násilníka. Podobně jako v předchozích případech došla od negativních emocí do fáze pochopení a přijetí. Vzpomněla si na nejdůležitější věc, která jí umožnila svému exmanželovi odpustit: „Postavila jsem si na jeho místo sebe a přemýšlela o tom, jak vyrůstal, a možná, že byl

---

¹⁰² CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 449

¹⁰³ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 449

¹⁰⁴ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 451

taky týrán a neuměl to vyjádřit jinak..., a tak jsem mu začala odpouštět“¹⁰⁵. V poslední fázi tzv. *integrace* se Michelle začala plně věnovat věcem, jež v předzátěžových dobách upozadila, které jí však byly značným zdrojem radosti: náboženským aktivitám, duchovním rozhovorům, četbě, sledování náboženské literatury, televizních dokumentů, diskuzních pořadů s duchovní problematikou aj. Na životním příběhu Michelle můžeme spatřovat proces odolnosti: z krize domácího násilí se vymanila díky změně ve fungování rodiny – postavila ji na nenásilí, čímž posílila vztahy s dětmi, což jí zároveň umožnilo osobní uzdravení a dostala se *nad* úroveň fungování před zátěžovou situací. Změny v jejích vztazích k rodině a věřící komunitě byly usnadněny díky potvrzením, která našla u nových náboženských představitelů, kteří jí byli oporou¹⁰⁶.

2.3.2 Zdroje rodinné odolnosti

Paulík¹⁰⁷ uvádí, že rodina a lidé v jejím bezprostředním okolí (např. spolupracovníci, přátelé, známí) se stávají přirozeným zdrojem odolnosti vůči zátěži. Walshová o těchto přirozených zdrojích hovoří jako o podpůrných poutech. Poukazuje na to, že „i v problémových rodinách, lze nalézt silné stránky a potenciál vedle zranitelnosti a omezení“¹⁰⁸. Jako podpůrná pouta vnímá vazby s blízkými lidmi, jakými mohou být sourozenecké vztahy, příbuzní, ale také trenéři či učitelé. Podrobněji se pak zdrojům rodiny a strategiích zvládnání zátěže věnuje i Sobotková¹⁰⁹ v publikaci *Psychologie*

---

¹⁰⁵ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 451

¹⁰⁶ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 451

¹⁰⁷ PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada, 2010, s. 133

¹⁰⁸ WALSH, Froma In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer. 2013, s. 66

¹⁰⁹ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 91-92

rodiny. Zařazuje je do obranných faktorů, které posilují fungování rodiny a vyjadřují to, co má rodina k dispozici.

Caldwell a Senter¹¹⁰ vnímají, že jedním z možných zdrojů odolnosti je i spiritualita či náboženství. Spiritualita¹¹¹ jako dimenze lidské zkušenosti, která v sobě obsahuje aktivní přístup k transcendentním hodnotám a praktikám, jež dávají našim životům smysl (filosofie a/nebo teologie), morálka (etika a ctnosti), duchovní praxe a věřící komunita. Náboženství tyto transcendentní vztahy již strukturalizuje, tvoří „organizovaný systém přesvědčení, praktik, rituálů a symbolů, které mají jednak vyjádřit blízkost k posvátnému/transcendentnímu (Bůh, vyšší síla, absolutní pravda/realita) a také podpořit porozumění vztahu a odpovědnosti jednoho k druhým ve společném životě v komunitě“¹¹².

Již výše zmíněná případová studie Michelle¹¹³ poukázala i na důležitost role duchovních (potažmo věřící komunity) jako dalšího možného zdroje odolnosti. V době, kdy Michelle řešila svou dlouhodobě nelehkou situaci, vnímala právě velmi silně pomoc svého duchovního: „Řekla bych, že ohromnou pomocí mi byl pastor a jeho žena. Čím více mi dávali vědět, že je v pořádku mít svůj vlastní názor, že je v pořádku přemýšlet sama za sebe a že mám právo souhlasit i nesouhlasit se svým manželem, tím víc jsem si uvědomovala, že v tom manželství nesmím setrvat“¹¹⁴.

---

¹¹⁰ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 441-442

¹¹¹ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 442

¹¹² CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 442

¹¹³ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 448

¹¹⁴ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 449

Pokud by rodina v zátěžové situaci mohla sáhnout do vzdálenějších zdrojů¹¹⁵, než jsou ony bezprostřední (rodina, přátelé, kolegové, potažmo duchovní), nabízí se zde určitě možné významné spojení představených věřící komunity (kněz, starší církve...) s psychoterapeutem. Duchovní sám o sobě může působit jako podpora klienta a pro terapeuta může být rovněž zdrojem cenných informací – jak obecných o podobě praktikovaného náboženství, tak v klientově specifickém pohledu na situaci. (Tato spolupráce, resp. úloha, klade jisté nároky i na osobnost terapeuta: měl by mít povědomí o svém vlastním přesvědčení, světonázoru, vlastní morálce a etice; sdílení zkušenosti mj. zvyšuje důvěru, komfort i schopnosti klienta. Měl by být schopen rozlišovat mezi svými i klientovými tradicemi. Měl by je tedy také znát, jak v obecném úzu, tak v jeho specifické podobě, tj. z pohledu klienta, a být schopen o nich diskutovat. Tyto schopnosti získává klasicky na základě běžně dostupných informací, z praxe, ze supervizí. Tak je možné reflektováním vnějších zábran a vnitřní víry dojít ke klientovu vnímání své zátěžové situaci a posunout se k jejímu řešení).

2.4 Perspektiva rodinné odolnosti při práci s rodinami

Sobotková hovoří o tom, že „studium zvládání zátěže rodinou vychází převážně z klinické praxe“¹¹⁶. Uvádí, že odborníci, kteří dnes pracují s rodinami, prosazují přístup založený na silných stránkách rodiny (strength-based approach). Vycházejí přitom z předpokladu, že každá rodina má své síly a možnosti, které může rozvíjet. Mezi tyto možnosti patří např. sociální opora, vhodná komunikace i způsoby, jakými rodina vnímá svojí situaci. Cílem odborníků je pomoci rodině tyto možnosti identifikovat a dále rozvinout, aby rodina vycházela ze svých jedinečných a konkrétních dispozic. „Užíváním

---

¹¹⁵ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 447

¹¹⁶ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 77

konkrétních sil rodiny jako stavebních prvků při práci s rodinami se rodina stává silnější, odolnější a lépe zvládá konkrétní problémy¹¹⁷. Strategie zvládání slouží k udržení pohody, stability jednotlivých členů v rodině v prožívání problematického období.

---

¹¹⁷ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 78

3. Sanace rodiny jako jeden z nástrojů podpory rodiny

V této kapitole se budu věnovat především jednomu z nástrojů podpory rodiny, kterým je sanace rodiny. Za pomoci několika definic vysvětlím pojmy podpora i sanace rodiny. Pokusím se vystihnout smysl a cíl sanace, její cílovou skupinu, důležitost spolupráce multidisciplinárního týmu i spolupráce s místní komunitou, širokou rodinou, přáteli při spolupráci s ohroženou rodinou. Cílem této kapitoly je představit sanaci rodiny jako službu, která poskytuje pomoc a podporu rodině, jež se nachází v tíživé životní situaci a také jako možnou naději na cestě nového začátku při vzájemné spolupráci a respektu.

3.1 Definice podpory rodiny

Matoušek označuje podporu rodiny jako přístup, „který chce – v zájmu dítěte i dospělých – nejdříve posílit možnosti rodiny a až při případném neúspěchu hledat pro děti náhradní řešení, např. formou umístění do pěstounské péče se zachováním kontaktu s biologickou rodinou a pokud možno i s perspektivou návratu dítěte do biologické rodiny“¹¹⁸.

Podporou rodiny jsou označovány „programy, jejichž cílem je napomáhat členům rodiny, aby navzájem naplňovali své potřeby a aby s ohledem na zájmy rodiny jednali i v prostředí mimo rodinu“¹¹⁹. Tato široká definice vyjadřuje pojetí, že podpora rodiny nesleduje pouze zájem dítěte, ale zabývá se i chováním dospělých a jejich spokojeností v rodině. Cílem podpory rodiny¹²⁰ je podle Matouška zlepšení jejího fungování v oblastech, které jsou

---

¹¹⁸ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 14

¹¹⁹ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. 2014, s. 13.

¹²⁰ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 19

rodinou samotnou, případně pracovníkem vnímány jako problémové. Podpora rodiny¹²¹ se zabývá fungováním rodiny uvnitř a jejími vazbami na místní společenství, jako jsou organizace profesionální péče (zajišťované sociálními pracovníky, psychology, pedagogy, etopedy, psychiatry, pediatry, pečovateli či ošetřovateli), „široká rodina, sousedé, dobrovolníci či profesionálové působící mimo pomáhající profese“¹²². Podporu a posílení rodiny jako celku Bergová považuje za „nejlepší cestu k poskytnutí pomoci dítěti“¹²³. Autorka představuje službu založenou na rodině (Family based service – FBS), která vnímá rodiče jako partnery při rozhodování a určování cílů. Tím, že respektuje, hledá a využívá přednosti i zdroje, které má rodina k dispozici, pomáhá rodině spatřovat vlastní kompetence a také možnosti, jak řídit svůj život¹²⁴. FBS je ovlivněna rodinnou terapií v tom smyslu, že „chování jedince se odehrává v kontextu jeho prostředí a že toto prostředí ovlivňuje jeho chování i naopak“¹²⁵. Taktéž i programy podpory využívají v České republice myšlenku vlivu interakce mezi jedincem a prostředím.

Pracovníci podpory rodiny se setkávají s rodinou, alespoň v některých etapách, v jejím přirozeném prostředí¹²⁶.

---

¹²¹ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014 s. 13

¹²² MATOUŠEK, Oldřich In: MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kol. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 13

¹²³ BERG, Insoo Kim. *Posílení rodiny: krátká terapie zaměřená na řešení*. Praha: Portál, 2013, s. 16

¹²⁴ BERG, Insoo Kim. *Posílení rodiny: krátká terapie zaměřená na řešení*. Praha: Portál, 2013, s. 17

¹²⁵ BERG, Insoo Kim. *Posílení rodiny: krátká terapie zaměřená na řešení*. Praha: Portál, 2013, s. 21

¹²⁶ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kol. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 13

3.2 Nástroje podpory rodiny

Rodinná politika se zaměřuje „na podporu rodin ve výkonu jejich přirozených funkcí“¹²⁷. Podle Ministerstva práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) představuje rodinná politika¹²⁸ souhrn aktivit a opatření, jejichž účelem je podpora rodiny v oblastech bydlení, školství, zdravotnictví, infastruktury i trhu práce. Rodinná politika je vytvářena takovým způsobem, aby respektovala autonomii rodiny i její schopnost samostatného rozhodování. Tomeš shrnuje tři hlavní oblasti, ve kterých stát zpravidla v rodině intervenuje, a to tím, že:

- „pomáhá fungujícím rodinám při narození a výchově jejich dětí,
- sanuje problémové rodiny, pokud ohrožují zájmy a rozvoj svých dětí,
- chrání děti a pečuje o ně v případech, kdy se rodina rozpadne nebo zanikne“¹²⁹.

Za významný nástroj rodinné politiky je vládou považována především finanční podpora rodiny¹³⁰, která se týká daňových opatření a oblastí systému sociálního zabezpečení. Jedná se o dávky nemocenského pojištění, dávky státní sociální podpory, dávky pomoci v hmotné nouzi, dávky pro osoby se zdravotním postižením a dávky pěstounské péče.

Národní koncepce podpory rodin s dětmi uvádí, že „v podpoře naplňování potřeb českých rodin a zajištění přístupu ke všem potřebným materiálním, sociálním a psychologickým zdrojům ke zvládnutí rodičovství hrají významnou roli veřejné a sociální politiky i další aktéři společenského života.

---

¹²⁷ MPSV.CZ : Podpora rodiny. [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/14469>

¹²⁸ MPSV.CZ : Podpora rodiny. [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/14469>

¹²⁹ TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. s. 240

¹³⁰ Národní koncepce podpory rodin s dětmi [online]. , 17. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf

Ve vztahu k potřebám českých rodin lze identifikovat následující klíčové oblasti politické a společenské podpory:

- Podpora vytváření vhodných socioekonomických podmínek pro fungování rodin zaměřující se na finanční zajištění rodiny, slučitelnost práce a rodiny a služby péče o děti.
- Podpora zkvalitňování rodinných vztahů a posilování rodičovských kompetencí.
- Podpora rodin se specifickými potřebami.
- Podpora zapojení krajů a obcí do rodinné politiky¹³¹.

Obce a kraje jsou Vládou České republiky považovány za důležité aktéry rodinné politiky, a to především z důvodu, že „znají potřeby rodin blíže, mají lepší přehled o místních podmínkách a disponují širokou škálou kompetencí, díky nimž mohou realizovat řadu prorodinných opatření“¹³². Již výše bylo zmíněno, že právě podpora rodiny se zabývá mimo jiné i vazbami rodin na místní společenství, tedy komunitu, a obce mají významný prostor k aktivní podpoře rodin. Důležitým nástrojem komunální politiky, který mají obce k dispozici, může být i komunitní práce, jež má být „postavena na principech kolektivního jednání a solidarity“¹³³. Komunitní práce také bývá využívána v podobě komunitního plánování.

---

¹³¹ Národní koncepce podpory rodin s dětmi [online]. , 16. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf

¹³² Národní koncepce podpory rodin s dětmi [online]. , 25. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/7958/Narodni_koncepce_podpory_rodin_s_detmi.pdf

¹³³ GOJOVÁ, Alice In MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 312

3.3 Podpora rodiny a její legislativní rámec

V této podkapitole se zabývám nejen současnou legislativou podpory rodiny, ale i krátkým nahlédnutím do minulosti, jež ovlivnila současný legislativní rámec.

Po únorovém převratu v roce 1948 vycházela vedoucí komunistická strana z „marxistického axiomu, že rozhodující pro způsob života, myšlení, chování, předsudků lidí i pro vznik sociálních problémů a způsobů jejich řešení je ekonomická základna“¹³⁴. Předpokládalo se, že všechny sociální problémy jako chudoba, nezaměstnanost, prostituce, kriminalita jsou problémy dočasné a vymizí, jakmile zmizí třídní rozdíly ve společnosti. Začalo docházet k rozšiřování ústavní výchovy¹³⁵ a to nejen u seniorů, lidí s mentálním postižením, ale také i u dětí. Důsledkem těchto rozhodnutí byl, např. dlouhodobý pobyt dětí v ústavní výchově, což mělo za následek psychickou deprivaci u mnoha z nich. V šedesátých letech na ni upozornili Matějček s Langmeirem v publikaci *Psychická deprivace v dětství*. O psychické deprivaci dítěte byl také Kurtem Goldbergerem¹³⁶ natočen dokumentární film *Děti bez lásky*. Následovalo přijetí zákona O rodině č. 94/1963 Sb., díky němuž se alespoň znovu obnovila pěstounská péče, která byla v roce 1951 zrušena. Předpoklad, že sociální problémy vymizí, jakmile se vytratí třídní rozdíly, se ukazuje jako mylný. Šiklová¹³⁷ uvádí, že již koncem osmdesátých let bylo zcela zjevné, že sociální problémy nelze svádět na kapitalismus, který skončil před čtyřiceti lety. Nutností se stalo hledat novou formu, jakým

---

¹³⁴ ŠIKLOVÁ, Jiřina In MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007, s. 140.

¹³⁵ ŠIKLOVÁ, Jiřina In MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007, s. 142

¹³⁶ KLÍMOVÁ, Helena. *Rodina a trauma*. Praha: Výbor pro péči o Prix Irene, 2014, s. 25

¹³⁷ ŠIKLOVÁ, Jiřina. In MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007, s. 150

způsobem se budou řešit sociální otázky. V 90. letech, po sametové revoluci, se pak naše země setkává se zcela novými sociálními problémy týkající se rodiny, např. nezaměstnanost, bezdomovectví, neskrývaná prostituce aj.

Sanace rodiny jako nástroj podpory rodiny a nový způsob sociální práce s rodinou se začíná objevovat ke konci 20. století¹³⁸. Připomeňme, že nástroje podpory rodiny posilují možnosti rodiny a až v případě neúspěchu hledají pro děti náhradní řešení, např. formou umístění do pěstounské péče. Dnes Česká republika ve srovnání s ostatními zeměmi stále zaujímá přední místa v počtu dětí v ústavní výchově. Klusáček poukazuje na to, že ve Velké Británii je odebíráno z rodin třikrát méně dětí ve věku 0–18 let než v České republice. Zmiňuje efektivní systémy péče o ohrožené děti v zemích (Velká Británie, Nizozemí, Švédsko), kde se zaměřují na poskytování podpory rodinám¹³⁹ takovým způsobem, aby dítě nemuselo být z rodiny odebíráno vůbec. V roce 2012 vláda České republiky přijala Strategii ochrany práv dětí, čímž se zavázala k respektování a zabezpečení práv dětí stanovených Úmluvou o právech dítěte. Kvůli nutným systémovým změnám byla vzápětí přijata i Národní strategie ochrany práv dětí „Právo na dětství“¹⁴⁰, v níž je mimo jiné kladen důraz na posílení prevence a na spolupráci s ohroženou rodinou. Cílem je vytvořit takový systém, který bude mít za úkol podpořit kvalitu života dětí i jejich rodin.

---

¹³⁸ GULOVÁ, Lenka. *Sociální práce pro pedagogické obory*. Praha: Grada, 2011, s. 60

¹³⁹ KLUSÁČEK, Jan. *Možnosti transformace systému péče o ohrožené děti v ČR*. Praha, 2012. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Petr Háva., s. 13

¹⁴⁰ Národní strategie ochrany práv dětí a Akční plán k naplnění Národní strategie. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/files/clanky/14309/NSOPD.pdf>

3.4 Sanace rodiny

Veřejnosti je znám význam slova sanace spíše ve spojitosti s technickými obory např. ve stavebnictví. Přesto je tento pojem využíván i ve spojení se sociální prací. Slovo sanace vychází z latinského sanare, které v překladu znamená uzdravit¹⁴¹. Ministerstvo práce a sociálních věcí vnímá sanaci rodiny jako nástroj podpory rodičů, kteří obtížně zvládají pečovat o své dítě, a to pak v rodině neprospívá. „Jde o rodiny, které se často ocitají v situaci nejrůznějších starostí – nejistota, strach ze ztráty bydlení, nestabilní a nejisté vztahy v rámci užší i širší rodiny, sociální pozice outsidera na okraji společnosti“¹⁴². Sanace rodiny je preventivní metoda sociální práce s rodinou. Jejím cílem je podpora fungování a zachování biologické rodiny. Práce s rodinou je velmi široká, věnuje se všem potřebám rodiny, „od financí přes bydlení až po řešení osobních těžkostí, vnitrorodinných vztahů, vztahů rodiny k okolí“¹⁴³, případně po znovuzískání dítěte z ústavní výchovy zpět do vlastní biologické rodiny. Jejím charakteristickým znakem je spolupráce (např. multidisciplinární). Pracovníci, kteří poskytují rodině podporu, mají mít podle Matouška dovednosti a znalosti především v oblastech „relevantní legislativy, řešení dluhů, bytové problematiky, nároků na dávky, zaměstnávání dospělých, školních problémů dětí, poruch duševního zdraví dospělých a dětí, závislostí (alkohol, drogy, hráčství), komunikace a řešení sporů, domácího násilí, výchovy dětí, vedení domácnosti“¹⁴⁴. V rámci sanace rodiny¹⁴⁵ se využívají

---

¹⁴¹ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 13

¹⁴² Sanace rodiny. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/es/5587>

¹⁴³ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál, 2007, s. 84

¹⁴⁴ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kol. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 23

různé činnosti a metody sociální práce. Jsou jimi řízené a motivační rozhovory, pozorování v přirozeném prostředí, sociální šetření, nácvik rodičovských a sociálních dovedností, videotrénink interakcí, jednotlivé prvky mediace, psychoterapeutické služby, přechodný pobyt dítěte mimo domov aj.

Sanaci rodiny dnes poskytují především neziskové organizace, o nichž hovoří Matoušek¹⁴⁶. Pazlarová¹⁴⁷ doplňuje, že v některých případech sanaci rodiny poskytují i obce.

3.4.1 Definice sanace rodiny

Ve Slovníku sociální práce Matoušek definuje sanaci rodiny jako „postupy podporující fungování rodiny, které jsou opakem postupů vyčleňujících některého člena rodiny kvůli tomu, že někoho ohrožuje, případně proto, že je sám někým z rodiny ohrožen“¹⁴⁸.

Bechyňová sanaci rodiny zužuje a definuje ji jako „soubor opatření sociálně-právní ochrany, sociálních služeb a dalších opatření a programů, které jsou poskytovány nebo ukládány převážně rodičům dítěte a dítěti, jehož sociální, biologický a psychologický vývoj je ohrožen“¹⁴⁹.

Janebová¹⁵⁰ různá pojetí sanace rodiny reflektuje a uvádí, že v nejužším smyslu bývá za sanaci rodiny považována práce s rodinou ze strany odborů sociálně-právní ochrany dětí, té se přibližuje např. definice Bechyňové –

---

¹⁴⁵ BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. In KOLEKTIV AUTORŮ. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*, Praha: Ireas, 2007, s. 172

¹⁴⁶ MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení*. Praha: Portál, 2007, s. 84

¹⁴⁷ PAZLAROVÁ, Hana In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 85

¹⁴⁸ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 185

¹⁴⁹ BECHYŇOVÁ, Věra In BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2011, s. 18

¹⁵⁰ JANEBOVÁ, Radka. Spolupráce organizací z oblastí sanace rodiny. *Sociální práce/Sociální práca*. Asociace vzdělavatelů v sociální práci. 2011, 2, 17–19. ISSN 1805-85X
Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=3&clanek=376>

v podstatě jde o zájem dítěte, a v nejširším smyslu je pak myšlena jakákoli sociální práce s rodinou.

3.4.2 Rodina jako „klient“ sanace rodiny: o jaké rodiny jde?

Konvičková za klienta sanace rodiny označuje celou rodinu jako interakční systém, jež je „ohrožený špatnou sociální situací, izolovaností, zvýšenou mírou stresu, frustrací rodičů i jejich výchovnou nezkušeností, která má přímý dopad na prospívání dítěte“¹⁵¹.

V odborné literatuře lze nalézt mnoho různých termínů pro rodiny využívající služby sanace rodiny. Matoušek¹⁵² z perspektivy pracovníka upřednostňuje používání termínu *mnohoproblémová rodina*, přestože se tento pojem od poloviny 80. let 20. století používá již méně často a z pohledu etiketizační teorie je považován za negativní. Podle Matouška však termín *mnohoproblémová rodina* nejlépe vystihuje obtížnost „před níž stojí ti, kdo s rodinou pracují“¹⁵³. Matoušek připomíná Madsena, který navrhl, aby se z důvodu negativní konotace pojmu *mnohoproblémová rodina* využíval pojem „*rodiny zažívající mnohočetný stres*“ (families extreme distress), a to především z důvodu, že „stres je stav, jehož zdroj je vnímán jako vnější“¹⁵⁴. Podle jeho názoru používání pojmu *stres* sníží „distanci mezi pracovníkem a rodinou a současně otevírá prostor k tomu, aby se pracovník mohl věnovat

---

¹⁵¹ KONVIČKOVÁ, Marta In BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2011, s. 51

¹⁵² MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, KOLÁČKOVÁ, Jana, KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2010, s. 75

¹⁵³ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 14

¹⁵⁴ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich., KOLÁČKOVÁ, Jana., KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2010, s. 77

kompetencím rodiny a potenciálu rodiny k řešení jejích problémů¹⁵⁵. Kagan se Schlosbergovou, jak zmiňuje Matoušek, pak používají pojem *rodina v opakujících se krizích*¹⁵⁶ (families in perpetual crises). Dalším pojmem je *rodina nedostatečně organizovaná*.

V současnosti jsou nejvíce využívány pojmy *ohrožená, riziková* nebo také *zranitelná rodina*. Upřednostňuje je např. Walshová¹⁵⁷, která tyto pojmy nestaví do popředí patologie a v jejich podtextu se k těmto rodinám také nepraktikuje obviňující přístup. V české literatuře ohroženou rodinu popisuje Navrátilová. Dle ní se jedná o rodinu, u níž dochází k určité „nerovnováze v sociálním fungování, přičemž tato nerovnováha je výsledkem interakcí mezi jednotlivými členy rodiny či mezi rodinou a subjekty v jejím sociálním okolí“¹⁵⁸.

3.4.3 Cíle sanace rodiny a způsoby její naplňování

Nedělníková definuje cíl sanace rodiny jako „zachování nebo obnovení funkcí rodiny v jejím přirozeném prostředí a udržení dítěte v podmínkách funkční rodiny, nejlépe biologické“¹⁵⁹. Podobně cíl sanace rodiny vnímá i Bechyňová, a to jako předcházení příčinám ohrožení dítěte, jejich zmírňování

---

¹⁵⁵ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich., KOLÁČKOVÁ, Jana., KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2010, s. 77

¹⁵⁶ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich., KOLÁČKOVÁ, Jana., KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Praha: Portál, 2010, s. 76

¹⁵⁷ SOBOTKOVÁ, Irena In ŠEVČÍK, Drahomír, ŠPATENKOVÁ, Naděžda a kolektiv. *Domácí násilí: kontext, dynamika, intervence*. Praha: Portál, 2011, s. 19

¹⁵⁸ NAVRÁTILOVÁ, Jitka In MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 359

¹⁵⁹ NEDELNÍKOVÁ, Dana, ed. a POLÁČKOVÁ, Lýdie. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. [Ostrava: Ostravská univerzita, 2008], s. 143

či eliminování a poskytnutí „rodičům i dítěti pomoc a podporu k zachování rodiny jako celku“¹⁶⁰.

Zákonem O sociálních službách č. 108/2006 Sb. je sanace rodiny řazena jako Sociálně aktivizační služba pro rodiny s dětmi (dále SAS) a patří do služeb sociální prevence. Cílem SAS je „zabránit sociálnímu vyloučení osob, jež jsou ohroženy z důvodu krizové sociální situace, životními návyky a způsobem života vedoucím ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňujícím prostředím a ohrožením práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby“¹⁶¹. Sociálně aktivizační služby bývají nejčastěji poskytovány terénní formou, a jsou určeny rodině s dítětem, „u kterého je vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje“¹⁶². K naplnění těchto cílů směřují konkrétní činnosti, jež jsou uvedeny v prováděcí vyhlášce č. 505¹⁶³ zákona O sociálních službách:

1. Výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti:

- pracovně výchovná činnost s dětmi,
- pracovně výchovná činnost s dospělými,
- nácvik upevňování motorických, psychických, sociálních schopností a dovedností dítěte,
- zajištění podmínek a poskytnutí podpory pro přiměřené vzdělávání dětí,
- zajištění podmínek pro společensky přijatelné volnočasové aktivity.

---

¹⁶⁰ BECHYŇOVÁ, Věra In BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2011, s. 18

¹⁶¹ BECHYŇOVÁ, Věra In BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2011, s. 33

¹⁶² Zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Praha: Sbirka zákonů, 2006. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108>

¹⁶³ Vyhláška č. 505/2006 Sb.: Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. In: Sbirka zákonů. Praha, 2006, ročník 2006, číslo 505. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505>

2. *Zprostředkování kontaktu se společenským prostředím:*

- doprovázení dětí do školy, školského zařízení, k lékaři, na zájmové aktivity a doprovázení zpět.

3. *Sociálně terapeutické činnosti:*

- socioterapeutické činnosti, jejichž poskytování vede k rozvoji nebo udržení osobních a sociálních dovedností podporujících sociální začleňování osob.

4. *Pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí*

- pomoc při vyřizování běžných záležitostí,
- pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou, pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování.

Bechyňová uvádí, že tyto činnosti směřují „k odvrácení možnosti odebrání dítěte mimo rodinu, k realizaci kontaktů dítěte s rodinou v průběhu jeho umístění nebo k umožnění jeho bezpečného návratu zpět domů“¹⁶⁴. Podrobněji se pak jimi zabývají nejen Bechyňová s Konvičkovou¹⁶⁵ v publikaci *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*, ale také Nedělníková v *Metodické příručce pro výkon terénní sociální práce*¹⁶⁶.

Pro sanaci rodiny je nezbytná spolupráce v multidisciplinárním týmu i s rodinou, příbuznými, přáteli, sousedy a místní komunitou.

O důležitosti týmové spolupráce mezi odborníky a rodinou hovoří Sobotková, jež upozorňuje, že „o principu partnerství se začalo diskutovat zejména po vydání dokumentu o dětských právech „The Children Act“ roku

---

¹⁶⁴ BECHYŇOVÁ, Věra In BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2011, s. 18

¹⁶⁵ BECHYŇOVÁ, Věra In BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2011, s. 33–34

¹⁶⁶ NEDELNÍKOVÁ, Dana, ed. a POLÁČKOVÁ, Lýdie. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. [Ostrava: Ostravská univerzita, 2008], s. 150–151

1989 ve Velké Británii¹⁶⁷. Sobotková toto partnerství vymezuje „jako pracovní vztah mezi rodiči a odborníky, odborníky a dětmi, rodinou a podpůrnými organizacemi charakterizovaný: společným cílem (prospěch dítěte a celé rodiny), vzájemným respektem, ochotou jednat“¹⁶⁸.

Případová konference

Jedním z nástrojů spolupráce v rámci sociálně právní ochrany dětí (a tedy též sanace rodiny) jsou *případové konference*. Podle MPSV je případová konference nástrojem pomoci ohroženým rodinám, neboť dává „možnost koordinovat aktivity v souladu se zájmem dítěte a vytvořit otevřený a postupný systém podpory a pomoci“¹⁶⁹. Matoušek definuje případovou konferenci jako „poradu věnovanou diskusi o případu, jíž se účastní členové rodiny, případně další blízcí lidé a zástupci institucí, které mají s klientovými problémy něco do činění“¹⁷⁰. Bechyňová vymezuje případovou konferenci podobně jako „plánované, koordinované a pevně strukturované pracovní setkání rodičů, dítěte a odborníků, kteří pracují, pracovali nebo budou pracovat s ohroženým dítětem, jeho rodiči, popř. i s členy širší rodiny“¹⁷¹. Podle Matouška¹⁷² je cílem případové konference výměna informací a společné plánování postupu, aby bylo možné rychle reagovat na situaci ohroženého dítěte nebo jeho rodiny,

---

¹⁶⁷ SOBOTKOVÁ, Irena. Odolná a funkční rodina – jeden z předpokladů zdravého vývoje dětí. *Pediatric pro praxi* [online]. 2003, 2003(5), 1–3 [cit. 2018-11-25]. ISSN 1803-5264. Dostupné z: <https://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2003/05/05.pdf>

¹⁶⁸ SOBOTKOVÁ, Irena. Odolná a funkční rodina – jeden z předpokladů zdravého vývoje dětí. *Pediatric pro praxi* [online]. 2003, 2003(5), 1–3 [cit. 2018-11-25]. ISSN 1803-5264. Dostupné z: <https://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2003/05/05.pdf>

¹⁶⁹ VACULÍKOVÁ, Kateřina In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 38

¹⁷⁰ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovní sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 161

¹⁷¹ BECHYŇOVÁ, Věra. *Případová konference: praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Praha: Portál, 2012, s. 14

¹⁷² VACULÍKOVÁ, Kateřina In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 38

vyhodnotit aktuální situaci dítěte i rodiny a nalézt řešení, které by bylo v dané situaci optimální. V delší perspektivě pomoci rodině vytvořit podpůrnou síť, rodinu aktivizovat, koordinovat péči a získat tak nástroj pro kontrolu plněných domluvených kroků. „Případová konference pomáhá rozložit odpovědnost za případ tím, že každý ze subjektů má svůj jasný úkol i odpovědnost za jeho naplnění“¹⁷³.

Tato setkání nejčastěji organizuje pracovník odboru sociálně právního oddělení dětí (dále OSPOD) a vnáší do práce s rodinou přehled o tom, kdo, kdy a s jakým výsledkem se situací rodiny již v minulosti zabýval. Skrze to může být pak do práce s rodinou vnesen i určitý řád a koordinace profesionální pomoci rodině. Realizací případových konferencí se společně vytváří multidisciplinární tým, ve kterém odborníci s rodinou „hledají, navrhuji optimální řešení konkrétní situace rodiny“¹⁷⁴. Mezi odborníky multidisciplinárního týmu Konvičková s Bechyňovou¹⁷⁵ řadí především pracovníky OSPOD, dále pracovníky ze zařízení poskytujících sociální služby, z kojeneckých ústavů, z dětských diagnostických zařízení pro výkon ústavní výchovy, ze zdravotnických zařízení, pedagogy z mateřských, základních a speciálních škol, pediatry, pracovníky probační a mediační služby, soudce, vyšší soudní úředníky, psychology, psychiatry, pracovníky pedagogicko-psychologické poradny aj. Propojení odborníků, jejich koordinaci a týmovou spolupráci s rodinou považují za klíčovou. Zdůrazňují, že „efektivně sanovat rodinu nemůže žádná jednotlivá instituce“¹⁷⁶. Své tvrzení zdůvodňují, že

---

¹⁷³ VACULÍKOVÁ, Kateřina In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 38

¹⁷⁴ BECHYŇOVÁ, Věra In BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2011, s. 89

¹⁷⁵ BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta In KOLEKTIV AUTORŮ. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: Ireas, 2007, s. 171

¹⁷⁶ BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta In KOLEKTIV AUTORŮ. *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: Ireas, 2007, s. 171

rodina, která se vyskytuje v začarovaném kruhu sociálních a psychosociálních dopadů své obtížné situace, má-li být schopna spolupracovat na jejich řešení, „potřebuje jednotnou podporu řady odborníků, se kterými se většinou ve svém životě setkává“¹⁷⁷. Od pracovníků multidisciplinárního týmu se podle Bechyňové očekává nejen jejich odbornost, která je např. u sociálních pracovníků vymezena zákonem o sociálních službách, ale také schopnost týmové práce¹⁷⁸, a především akceptace i autenticita. Akceptace ve smyslu, jak ji popisuje Vybíral, tedy „přijímat a pochopit“¹⁷⁹, nikoli schvalovat. Toto Bechyňová vnímá jako respekt k druhému člověku „na úrovni lidství, cítit jeho lidskou důstojnost, i když nemůžeme schvalovat téměř nic z toho, co víme o jeho chování“¹⁸⁰. Bechyňová připomíná Rogerse, podle něhož je autenticita (opravdovost) důležitý aspekt mezilidských vztahů a „zahrnuje nutnost nechat druhého člověka nahlédnout, kde „jsem emocionálně“. Může jít o přímé vyjádření negativních i pozitivních pocitů“¹⁸¹. Hartl uvádí, že se jedná o „stav osobnosti, kdy je chování člověka v souladu s jeho sebepojetím“¹⁸².

Rodinná konference

V rámci sanace rodiny se uskutečňují též *rodinné konference*, které na rozdíl od případových konferencí mapují především přirozenou podpůrnou síť rodiny. Česká republika se realizací rodinných konferencí a jejich zavedením do běžné praxe sociální práce s ohroženou rodinou nechala inspirovat

---

¹⁷⁷ BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta In KOLEKTIV AUTORŮ. *Syndrom CÁN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: Ireas, 2007, s. 171

¹⁷⁸ BECHYŇOVÁ, Věra. *Případové konference: praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Praha: Portál, 2012, s. 13

¹⁷⁹ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2009, s. 212

¹⁸⁰ BECHYŇOVÁ, Věra In BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2011, s. 27

¹⁸¹ BECHYŇOVÁ, Věra In BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2011, s. 28

¹⁸² HARTL, Pavel. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál, 2004, s. 114

v zahraničí (Nový Zéland). V roce 2014 byl v osmi krajích realizován MPSV první pilotní projekt a rodinná konference se díky tomu dostala do většího povědomí sociálních pracovníků ve státní i neziskové sféře¹⁸³.

Rodinná konference vychází z myšlenky, že každý jedinec je součástí nějakého celku a je zodpovědný nejen sám za sebe, ale také za druhé. Tato myšlenka je obsažena v mnoha náboženstvích a různých společenstvích. Z historie sociální práce víme, že např. v židovství¹⁸⁴, nejstarším monoteistickém náboženství, můžeme spatřovat důraz na pomoc bližnímu v rámci společenství (komunity). Podobně i křesťanství se již od svého počátku projevovalo činnou sociální aktivitou, neboť „ze vztahu lásky k Bohu má vyplývat vztah lásky k druhým lidem“¹⁸⁵, tím i zájmem o společenství (komunitu). V Metodice rodinných konferencí je myšlenka, jež staví na pevné vazbě a povinnosti nejen v rodině mezi jednotlivými členy, ale také na vazbách v místní komunitě, připomenuta maorskou společností¹⁸⁶.

Juráčková uvádí, že už „od poloviny 20. století je možné sledovat, že se komunita stává nástrojem boje odborné veřejnosti s chudobou, prevencí domácího násilí, nežádoucího chování dětí a mládeže, užívání návykových látek...aj.“¹⁸⁷ V 80. letech 20. století se rozpoutala politicko-filosofická diskuse označovaná jako spor mezi liberalismem a komunitarismem. Barša tuto diskusi

---

¹⁸³ PAVLÍKOVÁ, Gabriela, MARTÍNKOVÁ, Kateřina, ŽENÍŠKOVÁ, Jana. *Metodika rodinných konferencí*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2015, s. 8

Dostupné z: [http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Methodika-RK\(1\).pdf](http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Methodika-RK(1).pdf)

¹⁸⁴ MATOUŠEK, Oldřich, ŠUSTKOVÁ, J. In MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007, s. 34

¹⁸⁵ MATOUŠEK, Oldřich, ŠUSTKOVÁ, J. In MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007, s. 34

¹⁸⁶ PAVLÍKOVÁ, Gabriela, MARTÍNKOVÁ, Kateřina, ŽENÍŠKOVÁ, Jana. *Metodika rodinných konferencí*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2015, s. 8

Dostupné z: [http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Methodika-RK\(1\).pdf](http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Methodika-RK(1).pdf)

¹⁸⁷ JURÁČKOVÁ, Anna. *Potřebuje komunitní práce teorii?*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Evangelická teologická fakulta. Vedoucí práce Bohumila Baštecká, s. 18

reflektuje a říká „zjednodušeně řečeno se spor liberálů s komunitaristy týká toho, kterému ze dvou protikladných pólů je třeba přiřknout prioritu. Má mít přednost jednotlivec, nebo kolektiv, svobodná volba nebo závazek vůči druhým? Je důležitější smlouva, nebo její sociální podmínky, individuální práva nebo společenské dobro?“¹⁸⁸. Kolektivní zodpovědnost¹⁸⁹ je jedním z principů sociální práce, dalšími jsou pak společenská spravedlnost, lidská práva a úcta k rozmanitosti.

Rodinná konference je tedy setkání nejen rodiny, ale i dalších osob, mezi které patří příbuzní, sousedé, přátelé, zástupci komunity aj., všichni pak společně hledají „řešení problému v rodině takovým způsobem, aby bylo zajištěno bezpečí dítěte a posílily se kompetence samotných členů rodiny“¹⁹⁰. Cílem rodinné konference je rozvést a rozšířit zdroje rodiny, jenž může rodina čerpat ve svém nejbližším okolí a zároveň zapojit do řešení dané situace i širší okruh. Jejím principem je, že každý člověk má právo na svoji nezávislost, ale zároveň je za ni zodpovědný. Důležité pak je zachování vlastní rozhodovací pravomoci.

„Rodinná konference vychází z principů ponechání odpovědnosti za vlastní situaci na rodině jako takové – přístup přináší pouze postupy, které umožňují aktivizovat vlastní rozhodování a zdroje vedoucí k řešení. Podporuje a zplnomocňuje rodinu (nukleární i širší) v tom, aby si v první fázi řešení svého problému uměla pomoci sama a využila k tomu to nejpřirozenější – sílu,

---

¹⁸⁸ BARŠA, Pavel. Liberalismu, komunitarismus a politika derridovské výstřednosti – k současné diskusi k americké radikální teorii. *Politologický časopis*. 1998, 1998(3), 296–311.

¹⁸⁹ Global Definition of Social Work – International Federation of Social Workers. International Federation of Social Workers [online]. Dostupné z: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

¹⁹⁰ PAVLÍKOVÁ, Gabriela, MARTÍNKOVÁ, Kateřina, ŽENÍŠKOVÁ, Jana. *Metodika rodinných konferencí*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2015, s. 9
Dostupné z: [http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Methodika-RK\(1\).pdf](http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Methodika-RK(1).pdf)

možnosti a zdroje celé rodiny a širšího okolí, tedy přirozených vazeb komunity“¹⁹¹.

3.4.4 Význam vztahu mezi pracovníkem a klientem v sanaci rodiny

Tato podkapitola je zaměřena na vztah pomáhajícího pracovníka ke klientovi, včetně důležitosti pracovníkovy naděje. Nahlédnu v ní na tři různé přístupy ovlivňující praxi sociální práce (systemický, rogersovský a feministický) a také na téma dilema podpory a kontroly. Ztotožňuji se s tvrzením Bergové¹⁹², že vztah mezi pomáhajícím a klientem významně ovlivňuje jejich vzájemnou spolupráci a často bývá považován za základ změny v životě ohrožené rodiny.

Systemický přístup je v humanitních vědách označován jako jeden z hlavních trendů¹⁹³. Úlehla¹⁹⁴ ho ve své knize *Umění pomáhat* doporučuje pro přímou práci sociálního pracovníka s klientem. V systemickém přístupu je profesionální pomáhání označováno jako proces komunikace. Jako problém je v něm vnímáno „to, co někdo z komunikujících za problém pokládá. Tento subjekt je pak považován za držitele problému“¹⁹⁵. Úlehla¹⁹⁶ tvrdí, že profesionálové buď klientovi nabízejí pomoc nebo nad ním přebírají kontrolu. Matoušek¹⁹⁷ uvádí, že podle Úlehly dochází k pomoci tehdy, pokud si

---

¹⁹¹ PAVLÍKOVÁ, Gabriela, MARTÍNKOVÁ, Kateřina, ŽENÍŠKOVÁ, Jana. *Metodika rodinných konferencí*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2015, s. 9

Dostupné z: [http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Methodika-RK\(1\).pdf](http://www.pravonadetstvi.cz/files/files/RK/Methodika-RK(1).pdf)

¹⁹² BERG, Insoo Kim. *Posílení rodiny: základy krátké terapie zaměřené na řešení*. Praha: Portál, 2013, s. 35

¹⁹³ MACEK, Zdeněk In MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007, s. 222

¹⁹⁴ ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat – učebnice metod sociální práce*. Písek: Renesance, 1996

¹⁹⁵ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 97

¹⁹⁶ ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat – učebnice metod sociální práce*. Písek: Renesance, 1996, s. 12

¹⁹⁷ MATOUŠEK, O. a kolektiv. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 97

o intervenci požádá sám nositel problému, pokud však pro něho o ni požádal někdo jiný, nejedná se už o pomoc, nýbrž o kontrolu. V systemickém přístupu není vztah mezi pracovníkem a klientem považován za neměnný. Bergová uvádí, že se jedná o vztah „dynamický, plný interakcí posouvajících jej vpřed i zpět a neustále se mění v závislosti na tom, proč se dvojice setkává“¹⁹⁸. Pracovníkům v praxi doporučuje naučit se správnému posouzení typu vztahu¹⁹⁹ (návštěva, stěžovatel, zákazník). Toto posouzení pracovníkovi pomůže snáze rozpoznat co ne/dělat pro posílení spolupráce s klientem. Díky tomu se pracovník může následně vyhnout i vlastnímu zklamání. Matoušek²⁰⁰ upozorňuje, že systemický přístup dilema kontroly a pomoci až příliš vyostřil. Tvrdí, že „v praktické práci s rodinou není reálné očekávat, že bude udržitelná výhradně ta nebo ona poloha. Role pomáhajícího má být průvodcovská a nápomocná; ale někdy je žádoucí, aby pomáhající vystupoval jako autorita. Strategii pomáhajícího má určovat povaha problémů rodiny a povaha zdrojů“²⁰¹. Kopřiva²⁰² připomíná, že i přes své nedostatky má systemický přístup nezanedbatelný přínos v teorii sociální práce a v praxi rodinného poradenství. Má jím na mysli především úspěšné šíření systémového myšlení a vypracované účinné techniky kladení otázek.

Rogers a jeho humanistický přístup zaměřený na člověka (dále PCA), podle Navrátila²⁰³, pravděpodobně nejvýznamněji ovlivnil sociální práci ze

---

¹⁹⁸ BERG, Insoo Kim. *Posílení rodiny: krátká terapie zaměřená na řešení*. Praha: Portál, 2013, s. 35

¹⁹⁹ BERG, Insoo Kim. *Posílení rodiny: krátká terapie zaměřená na řešení*. Praha: Portál, 2013, s. 35-40

²⁰⁰ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014. s. 22

²⁰¹ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 22

²⁰² KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 2006, s. 46-50

²⁰³ NAVRÁTIL, Pavel In MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007, s. 203

všech přístupů sociální práce. Za podstatné ve vztahu s klientem je v něm považováno pracovníkovo úsilí o *akceptaci* (bezvýhradné přijetí klienta, tj. bez hodnocení jeho chování a postojů), *empatii* (porozumění vcítěním²⁰⁴ – tj. nahlédnout klientovu situaci jeho očima) a *autenticitu* (pracovníkova schopnost zůstat sám sebou). Bajer²⁰⁵ upozorňuje na to, že PCA uplatňuje odlišné vnímání pojmu po/moci a kontroly ve vztahu ke klientovi oproti jiným přístupům. Jeho pojetí po/moci vkládá moc do rukou klienta, čímž ho činí kompetentním při řešení problému. Rogers²⁰⁶ je přesvědčen o tom, že klient má moc nad svým životem a má ho plně ve svých rukou. Rogersovský přístup²⁰⁷ je tedy založený na základní důvěře v člověka. Rogers věří, že každý člověk má sebeaktivační tendence, jež umožňují osobnostní rozvoj. Bajer²⁰⁸ upozorňuje na to, že PCA má blíže k pomoci. Naopak kontrole, jež se podobá více direktivnímu přístupu, se PCA snaží vyhýbat. Vnímá, že pracovníkovým úkolem je ve vztahu s klientem vytvářet atmosféru starostlivou, nikoli atmosféru donucující. Lasche, historik zdůrazňující význam rodiny a komunity, kriticky nahlíží na rogersovský přístup a upozorňuje na jeho přílišnou soustředěnost v samotnou osobu klienta. Matoušek zmiňuje Lascheho názor,

---

²⁰⁴ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2013, s. 149

²⁰⁵ BAJER, Pavel. Moc ve vztahu sociálního pracovníka a klienta uplatněná z pohledu PCA. *Czech & Slovak Social Work / Sociální Práce / Sociálna Práca*, 2016, roč. 15, 4/2015, s. 89. ISSN 1213-6204.

²⁰⁶ BAJER, Pavel. Moc ve vztahu sociálního pracovníka a klienta uplatněná z pohledu PCA. *Czech* [online]. 2015, **15**(5), 89-105 [cit. 2018-07-25], s. 97. ISSN 12136204. DOSTUPNÉ Z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=2&sid=99fa5bfe-9e31-4f8f-a659-044631fdd766%40pdc-v-sessmgr04>

²⁰⁷ BAJER, Pavel. Moc ve vztahu sociálního pracovníka a klienta uplatněná z pohledu PCA. *Czech & Slovak Social Work / Sociální Práce / Sociálna Práca*, 2016, roč. 15, 4/2015, s. 89-106. ISSN 1213-6204.

²⁰⁸ BAJER, Pavel. Moc ve vztahu sociálního pracovníka a klienta uplatněná z pohledu PCA. *Czech* [online]. 2015, **15**(5), 89-105 [cit. 2018-07-11]. ISSN 12136204. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com>

podle něhož „Rogers přispěl k rozvoji, „kultury narcismu“, v níž je vlastní osoba oslavována a mnohem méně pozornosti je věnováno tomu, nakolik se tato osoba zajímá o jiné lidi a nakolik jim prospívá“²⁰⁹.

Podle Bajera si pomoc v sociální práci „klade za cíl zlepšit schopnosti klienta zvládat či zlepšovat životní situace vlastními silami v rámci nemateriální pomoci, která má dlouhodobější procesuální charakter. Jde především o porozumění potřebám druhých lidí a schopnost pomáhat lidem tak, aby se na naší pomoci nestali závislí a neztratili schopnost pomáhat si vlastními silami. Kontrola se používá v sociální práci buď ve významu následné prohlídky, kterou zjišťujeme, zda a jak byla věc realizována, nebo ve smyslu dlouhodobějšího charakteru, konkrétně třeba oprávnění vykonávat konkrétní činnost nad někým či něčím“²¹⁰.

Na přelomu 80. a 90. let se v sociální práci začínají objevovat antiopresivní přístupy, které míří proti znevýhodnění a utlačování. Tyto přístupy považují za cíl zmírňovat „diskriminaci založenou na rase, pohlaví, postižení, sociální třídě a sexuální orientaci...“²¹¹ Jedním z proudů antidiskriminační sociální práce jsou i feministické teorie (feministický přístup). V odborné literatuře „převládá kategorizace feministických teorií z hlediska jejich vazby na čtyři proudy feministického myšlení: liberální, radikální, socialistický a postmodernistický“²¹². Janebová²¹³ spatřuje přínos

---

²⁰⁹ MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 21

²¹⁰ BAJER, Pavel. Moc ve vztahu sociálního pracovníka a klienta uplatněná z pohledu PCA. *Czech [online]*. 2015, 15(5), 89-105 [cit. 2018-07-25]. ISSN 12136204. Dostupné ze: <http://eds.b.ebscohost.com>

²¹¹ NAVRÁTIL, Pavel In MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007, s. 238

²¹² JANEBOVÁ, Radka In MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013 s. 77

²¹³ JANEBOVÁ, Radka. Otázky moderní feministické sociální práce: Emancipatorní, nebo genderově specifická sociální práce? *Sociální práce/Sociálna práca*. Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2005, 3, 87. ISSN 1213-6204

feministických přístupů pro sociální práci v určité transformaci normativních očekávání. Hovoří o tom, že jejich výhodou je pružný přístup k sociálním normám a hodnotám dominujícím ve společnosti (např. reflexe genderových stereotypů). Výzkumem, realizovaným v letech 2016/2017 v SAS, Gřundělová²¹⁴ poukazuje na nedostatek genderového vědomí u sociálních pracovníků, o čemž se už v roce 2005 zmiňuje Janebová²¹⁵.

Gřundělová hovoří o potřebnosti „genderově senzitivního a reflektivního jednání v praxi sociální práce s rodinou, jež by umožnilo dekonstrukci tzv. „pravdy“ tradiční sociální práce o matkách – pečovatelkách a otcích – živitelích. Nedostatek genderového vědomí u pomáhajících pracovníků a chybějící hlubší reflexe vědomých či nevědomých předpokladů a předsudků týkajících se genderových vztahů v rodině vede v praxi k přehlížení otců jako rodičů, jejich vnímání jako příčiny problémů či agresorů. Matky jsou vnímány jako zdroj řešení problémů, a jsou proto pod dohledem pomáhajících, přičemž musí splňovat jejich představy o „dobré matce“²¹⁶.

Pracovníkovým úkolem je především posilovat u klienta naději na zlepšení situace. Podle Matouška se pracovník často stává „činitelem, který na počátku práce s rodinou může věřit v možnost změny k lepšímu jako jediný,

---

²¹⁴ GRUNDĚLOVÁ, Barbora. Kritická reflexe konstrukce mateřství a otcovství v sociální práci s rodinou. *Czech*[online]. 2018, 18(3), 40-53 [cit. 2018-07-25]. ISSN 12136204.

Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com>

²¹⁵ JANEBOVÁ, Radka. Otázky moderní feministické sociální práce: Emancipatorní, nebo gendrově specifická sociální práce? *Sociální práce/Sociálna práca*. Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2005, 3, 88. ISSN 1213-6204

Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/soubory/2005-3-090221133500.pdf>

²¹⁶ GRUNDĚLOVÁ, Barbora. Kritická reflexe konstrukce mateřství a otcovství v sociální práci s rodinou. *Czech*[online]. 2018, 18(3), 40-53 [cit. 2018-07-25]. s. 49. ISSN 12136204.

Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=3&sid=de077a28-987a-475e-ab4b-32fdb2e8a2c4%40pdc-v-sessmgr01>

protože všichni členové rodiny už upadli do beznaděje²¹⁷. Bechyňová²¹⁸ upozorňuje na to, že pokud pracovník sám nevěří změně, kterou rodině nabízí, stěží pak může rodině podporu poskytovat. Ta obvykle sama potřebuje získat sebedůvěru a posílit právě víru ve vlastní schopnosti, což je nezbytné k udržení dlouhodobé spolupráce na změně. Svým postojem také pracovník předává „poselství“ dalším organizacím, jejichž služby rodině doporučuje. Zároveň by pracovník měl být pro rodinu partnerem, který bude konfrontovat rodiče i větší děti s jejich odpovědností. Kopřiva hovoří o angažovaném pracovníkovi, jehož úkolem je „každého klienta pochopit, zajímat se o něj, vcítit se do něj, přijímat ho, jaký je, držet mu palce – prostě mít ho rád, vidět v něm ty dobré stránky, které v něm většinou ostatním unikají“²¹⁹. Ačkoli má Kopřiva na mysli klienta jako jednotlivce, připomínám, že klientem sanace rodiny je rodina jako celek a na spolupráci s ní lze jeho tvrzení také použít. Walshová pro posílení odolnosti rodiny pomáhajícím doporučuje vyjadřovat ve vztahu s klientem (rodinou) pochopení – tzv. znormalizovat jejich těžkou situaci (normální reakce na nenormální situaci); snižovat pocity studu, viny; vyhýbat se patologizaci; vnímat zátěžové situace jako příležitosti ke změně a růstu; hledat silné stránky rodiny; přesunout pohled od problému k možnostem; proniknout do příbuzenských, komunitních a duchovních zdrojů (tzv. záchranných lan).

---

²¹⁷ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 22

²¹⁸ BECHYŇOVÁ, Věra In BECHYŇOVÁ, Věra, KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: sociální práce s dysfunkčními rodinami*. Praha: Portál, 2011, s. 63–65

²¹⁹ KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 2006, s. 21

4. Praktická část

Tato část dává tématu mé diplomové práce praktický rozměr. Věnovat se budu jednomu konkrétnímu příběhu rodinné odolnosti. Součástí této praktické části je definování cíle kapitoly, představení rodiny a všech souvislostí, popis zvolené metodologie pro zpracování příběhu, včetně nahlédnutí na ne/vhodnost zvolené metody a její závěrečné shrnutí.

4.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části je zachytit a popsat proces rodinné odolnosti na skutečném příběhu rodiny, která vyhledala pomoc v sociálně aktivizační službě pro rodiny s dětmi. Mým cílem je, aby získané poznatky o odolnosti mohly být využity k inspiraci, povzbuzení a naději sociálním pracovníkům při spolupráci s ohroženými rodinami.

Vzhledem k cíli praktické části jsem se nechala inspirovat kvalitativním přístupem. Na proces rodinné odolnosti nahlédnu v jeho přirozených podmínkách a takovým způsobem, aby došlo k jeho porozumění a vytvoření jeho komplexního obrazu²²⁰.

4.2 Představení rodiny a všech souvislostí

Rodinnou odolnost budu dokumentovat na příběhu skutečné rodiny, která byla tři roky klientem SAS (sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi). Její život je zmapován po dobu prvních dvou let spolupráce se SAS. S rodinou jsem se poprvé osobně setkala po necelém roce její spolupráce se SAS. Tehdy jsem do této služby nastoupila na pozici sociální pracovníce a stala se klíčovou pracovnící této rodiny. Věk rodičů a dětí byl aktuální v době navázání spolupráce s rodinou v rámci SAS. Jména všech zúčastněných osob byla z důvodu zachování anonymity smyšlena. Mezi mnou a rodinou je

---

²²⁰ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, s. 62

vybudovaný vztah důvěry a respektu. Od rodiny jsem získala ústní souhlas se zveřejněním jejich životního příběhu.

4.3 Zvolená metodologie pro zpracování příběhu

Při hledání vhodné metody pro praktickou část jsem vycházela ze soudobé literatury pro sociální práci a zvolila jsem jako nástroj kazuistiku²²¹, prostřednictvím které jsem chtěla nahlédnout na proces rodinné odolnosti. Nejprve se mi kazuistika pro potřeby mé práce jevila výhodně. Jedná se totiž o „vědeckou, převážně preventivní kvalitativní metodu spočívající v dlouhodobém a podrobném zkoumání pracovního postupu, pravdivého opisu a rozboru konkrétního, sociálního případu (jednotlivce, skupiny, komunity)“²²².

Protože je klientem SAS celá rodina, domnívala jsem se, že zvolení této metody bude pro praktickou část diplomové práce vyhovující, neboť je doporučována i při práci se skupinou. Při jejím zpracování jsem narazila na určité limity. První obtíže se vyskytly již při sepisování *anamnézy* a následně také u *prognózy*. Do *status praesens* namísto vyjadřujícího přítomného času jsem zaznamenala rodinu v určitém časovém období na její cestě. Na tuto skutečnost jsme upozornila v poznámce pod čarou – *status praesens* je vnímám jako časové období, ve kterém zaznamenávám „cestu rodiny“, nikoli přítomný čas. Kazuistika se mi začala jevit jako nástroj, jenž je postavený na diagnostice disfunkcí (upozorňuje na to, co nefunguje) a následně hledá možnosti, které by byly vhodné k jejich odstranění. Zjednodušeně řečeno, kazuistika nahlíží a zdůrazňuje více patologii rodiny. Já jsem však potřebovala nahlédnout na rodinu prostřednictvím přístupu, který by mapoval její silné stránky, tj. zaměřit pozornost na to, co v rodině funguje a na čem lze stavět. Z tohoto důvodu jsem

---

²²¹ HUČÍK, Ján, HUČÍKOVÁ. Alena. *Kazuistika v sociálnej práci*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2009, s 13

²²² HUČÍK, Ján, HUČÍKOVÁ. Alena. *Kazuistika v sociálnej práci*. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety, 2009, s 51

kazuistiku doplnila o dynamické porozumění rodině v její situaci²²³. Mohla jsem tak zachytit a popsat hodnoty, potřeby, síly, zdroje a strategie zvládání na její cestě v této životní situaci. V metodologii dynamického porozumění jsou hodnoty a potřeby vnímány jako motivační síly poskytující část odpovědi na otázku „Proč děláme to, co děláme?“²²⁴. Potřeba napomáhá k dosažení změny z neuspokojivé situace, ve které se člověk nachází, a zároveň ho nutí „jednat směrem k tomu, co považuje za důležité, co je pro něj hodnotou“²²⁵. Hodnota vyjadřuje něco dobrého, cenného, co má význam a za co stojí bojovat – „slouží jako směrovka pro proaktivitu“²²⁶. Zdrojem je, co máme k dispozici a je obsaženo především v našem mezilidském prostředí. Síla je vnímána spíše jako vlastnost – ctnost nebo stav, který pomáhá k uskutečnění změny. Strategie zvládání²²⁷ odpovídají okolnostem události, zdrojům, silám, která má rodina v dané situaci k dispozici. Dynamické porozumění se využívá především pro bližší porozumění člověku/rodině na jeho cestě a v jeho životní situaci, ve které se právě nachází. Jedná se o porozumění situační, nikoli statické. Jde též o praktický nástroj „diagnostiky“, nepoužívá se však pro hledání patologie, nýbrž pro porozumění protějšku (tedy i rodině) z pohledu odolnosti. Odolnost se opírá o vědomí sil a zdrojů, které jsou v dané situaci využívány pro zvládnutí nároků právě této konkrétní situace. Můžeme si tedy představit, že rodina se dostane do situace, která probudí určité potřeby (případně situace vyvolá starosti a obavy, které probudí potřeby). Na tyto potřeby odpovídají

---

²²³ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015, s. 426-442

²²⁴ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál. 2015, s. 431

²²⁵ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila a kolektiv. *Terénní krizová práce psychosociálně intervenční týmy*. Praha: Grada, 2005, s. 78

²²⁶ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila a kolektiv. *Psychosociální krizová spolupráce*. Praha: Grada, 2013, s. 167

²²⁷ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015, s. 439

strategie, jimiž je (ohrožující) situace zvládána. Strategie jsou voleny podle toho, jaké má rodina v danou chvíli dostupné síly a zdroje, a v souladu s hodnotami.

Dále jsem použila techniku pozorování²²⁸ a studium dokumentů²²⁹. Při studiu dokumentů jsem vycházela z karty klienta, ve které jsou obsaženy nejen základní informace o rodině, smlouva mezi rodinou a poskytovatelem sociální služby, ale také terénní deník, individuální plány, zápisy ze schůzek a vlastní poznámky z pozorování.

4.4 Příběh rodinné odolnosti

Sociálně aktivizační službu pro rodiny s dětmi (dále již jen SAS) nejprve kontaktovala Eva²³⁰ (dcera Anny). Eva si přála znovu navázat kontakt se svým polorodným bratrem Adamem, který byl v té době již devět let v pěstounské péči u svých prarodičů a se svou původní rodinou nežil. Vyvolala soudní řízení o umožnění kontaktu se svým bratrem. Tehdy rodičům dceřin právník doporučil, aby se připojili k Evině žádosti o nařízení kontaktu se synem. Právníkovo doporučení se stalo novým impulsem pro Annu, potažmo i Františka (Adamova otce). Rodiče i sestry se znovu chtěli setkat s Adamem. V této době se rodina obrací i na SAS, se kterou navazuje spolupráci. Doporučení na nejbližší SAS získala Eva od pracovníků organizace doprovázející pěstouny²³¹. Cílem spolupráce mezi Evou, posléze i Adamovými biologickými rodiči a SAS, byla pomoc i podpora rodině nejprve v kontaktech

---

²²⁸ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009, s. 94

²²⁹ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. s. 124

²³⁰ zaznamenáno v Jednání se zájemcem o službu

²³¹ zaznamenáno v Jednání se zájemcem o službu

s Adamem, později s jeho návratem zpět domů. Pěstouni měli též navázanou spolupráci se SAS²³² v místě svého bydliště.

4.4.1 Kazuistika

Základní údaje:

V Adamově původní rodině je matka Anna (50 let), která má ze třech manželství celkem pět dětí. Dvě – již dospělé děti – z prvního manželství vyrůstaly u babičky z manželovy strany. S oběma byla Anna v pravidelném kontaktu. Ve druhém manželství Anna porodila dvě dcery – Evu (20 let) a Emu (16 let). Obě dcery s matkou od narození vyrůstaly. Ve třetím (současném) manželství má Anna s manželem Františkem (43 let) syna Adama (13 let). Adam vyrůstal od čtyř let v pěstounské péči u svých prarodičů (rodičů Františka) a od této doby s ním rodina Anny a Františka neměla již žádný kontakt.

V době, kdy rodina oslovila SAS, byly již Anniny děti z prvního manželství dospělé a žily samostatně. Měly ukončené středoškolské a střední odborné vzdělání. Eva, dcera z druhého manželství, nedokončila studium střední školy, již pracovala a osamostatňovala se. Ema byla studentkou středního odborného učiliště, oboru cukrář. Adam navštěvoval šestou třídu základní školy. Anna je vyučená a František má základní vzdělání.

Anamnéza:

V zápisech ze schůzek sociální pracovnice s rodiči je zaznamenáno, že v Adamových dvou letech se rodiče s prarodiči z otcovy strany dohodli, že babička zůstane s Adamem do jeho tří let věku doma na rodičovské dovolené a otec, matka i dcery se odstěhují za prací do krajského města. Podle Adamových rodičů byla tato dohoda pro obě strany výhodná. Babičce zbýval

---

²³² zaznamenáno v zápisu z případové konference, kde je uvedeno: jméno klíčového pracovníka rodiny (pedagogická podpora Adama)

jeden rok k nástupu do starobního důchodu. Anna s Františkem zase uvítali možnost vydělat si peníze. Během tohoto roku rodiče i sestry pravidelně Adama u babičky navštěvovali. Po uplynulém roce se rodina vrátila zpět na vesnici. Oba rodiče přišli ve městě o svá zaměstnání. Prarodiče však odmítli rodičům Adama vrátit a začali jim bránit v kontaktu. Babička si zažádala o pěstounskou péči a Adam jí byl do péče svěřen. Rodičům bylo dítě odebráno, ačkoli jeho starší sestry s nimi zůstat mohly. Z pohledu matky to bylo z důvodu nevyhovujících bytových podmínek, což komentovala slovy²³³: „Nelíbilo se jí (myšleno sociální pracovníci OSPOD) naše bydlení a zdálo se jí být nevyhovující, protože jsme všichni žili ve dvou malých místnostech... a babička s dědou měli sami pro sebe dvoupatrový dům“. Rodina tehdy žila sice ve stejném domě jako nyní, ale v jeho jiné části. Matka ukazovala sociální pracovníci SAS fotografii pořízenou z místnosti, kde rodina tenkrát bydlela. Na fotografii, v bíle vymalované místnosti, držela Anna na klíně malého Adama a seděli spolu na posteli zakrytou barevnou dekou.

Po svěření Adama do pěstounské péče se s ním prarodiče odstěhovali do obce vzdálené asi třicet pět kilometrů. Anna se nejprve kontaktu s Adamem u prarodičů dožadovala a snažila se za ním jezdit na návštěvy. Tchán s tchýní jí však neotevírali, ačkoli věděla, že jsou doma. Anna dle svých slov nesla velmi těžce, že se s Adamem nemohla vídat. Hovořila o tom, že ji František uklidňoval slovy, že je Adamovi s babičkou a s dědou určitě lépe než s nimi. František byl přesvědčen, že prarodiče Adama finančně zajistí, koupí mu to, co by oni nemohli. Dalším jeho argumentem bylo, že na své rodiče nechtěl volat policii a ani se s nimi soudně o Adama přít. Anna se pak po nějaké době nechala Františkem přemluvit a nepodnikla již žádné kroky, které by vedly k žalobě vůči Adamovým prarodičům – pěstounům. Adama od jeho čtyř let přestala jeho původní rodina zcela vídat.

---

²³³ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS

Po čtyřech letech, kdy byl Adam z rodiny odebrán, spáchal Annin bratr sebevraždu. Rodina se přestěhovala do přední části statku, do místností, které před smrtí obýval. Anna se svěřila sociální pracovníci SAS, že jí trvalo asi půl roku, než se ze smrti bratra trochu vzpamatovala. Hovořila o tom, že jí tehdy pomáhalo pití tvrdého alkoholu. „Tu dobu jsem propila a nevím, co přesně se dělo...Přišla jsem o řidičák, protože jsem řídila opilá. Bylo to hrozně těžký... Měla jsem pocit, že se na mě brácha vykašlal. Musela jsem k tomu ke všemu přijmout i to dědictví po něm, protože bych jinak přišla i o tenhle barák, který jsme spolu měli na půl“²³⁴.

Zdravotní anamnéza:

Anna²³⁵ má diagnostikovanou osteoporózu, pobírá invalidní důchod prvního stupně. Adam²³⁶ je dítě s mentálním (dolní pásmo lehké mentální retardace) i s fyzickým postižením (ortopedická vada, difusní mozková dystrofie, porucha štítné žlázy, porucha růstu, snížená imunita). Narodil se zkrácenými vazy na obou dolních končetinách. Anna²³⁷ s ním před operací dvakrát denně cvičila Vojtovu reflexní lokomoci. První operaci nohou Adam prodělal v sedmi a druhou v devíti měsících. Ostatní členové rodiny jsou zdraví.

Šolcová připomíná Břicháčka²³⁸, podle něhož jsou Adamova i matčina nemoc řazeny jako rizikové faktory odolnosti, jedná se o chronicky působící negativní podmínky.

---

²³⁴ zaznamenáno v zápisu sociální pracovníce SAS

²³⁵ zaznamenáno v zápisu sociální pracovníce SAS

²³⁶ zaznamenáno ve zprávě z vyšetření z pedagogicko-psychologické poradny

²³⁷ zaznamenáno v zápisu sociální pracovníce SAS

²³⁸ ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009, s. 68

Sociální anamnéza:

V době, kdy rodina²³⁹ kontaktovala SAS, byli oba Adamovi rodiče dlouhodobě zařazeni v evidenci Úřadu práce. Anna pobírala invalidní důchod prvního stupně. Rodina žila z dávek státní sociální podpory a z příležitostných brigád. Měla také dluhy. Některé z dluhů rodina získala dědictvím po Annině bratru.

Podle kritérií Caldwell a Sentera²⁴⁰ se rodina nacházela v několika zátěžových situacích najednou. Patřily mezi ně finanční problémy (nízký socioekonomický status rodiny), nemoc matky, sebevražda bratra (traumatizující zážitek). Šolcová opět zmiňuje Břicháčka²⁴¹, podle kterého jsou tyto zátěžové situace řazeny mezi rizikové faktory odolnosti.

Při sledování rodiny a jejího vývoje vidíme jednak změny²⁴² náhlé a nechtěné (např. bratrova sebevražda), jednak změny nevyhnutelné (Evinu dospění do let, kdy může rozhodovat za sebe a vyvolat právní proces), které zde přinesou možnost změn chtěných (znovu se setkat s Adamem). Evinou potřebou bylo navázat a znovu obnovit kontakt se svým bratrem. Myslím si, že důvodem, proč se Eva s Adamem chtěla setkat mohl být stesk po něm. Toužila s Adamem navázat vztah. Vidět ho, dozvědět se o něm, co má rád, jak se mu daří, prostě více se s ním poznat. Vazba s blízkými lidmi, jakými je vztah mezi sourozenci, je považována za přirozený a podpůrný zdroj²⁴³ odolnosti. Anna hovořila o tom, že při vzpomínkách na Adama se trápila a plakala, čehož byla svědkem

---

²³⁹ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS

²⁴⁰ CALDWELL, Karen, SENTER, Karolyn In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013, s. 444

²⁴¹ ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009, s. 68

²⁴² BAŠTECKÁ, Bohumila. *Psychosociální krizová spolupráce*. Praha: Grada, 2013, s. 115-123

²⁴³ WALSH, Froma In BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer. 2013, s. 66

Eva. Možná, že toto matčino prožívání mohlo být pro Evu impulsem, proč se rozhodla ke změně a její další **potřebou** se stala matčina spokojenost. Věděla, že matka ani otec by sami Adama nekontaktovali. Rozhodla se, že tento krok učiní sama. Převzala zodpovědnost za své rozhodnutí a dá se říci, že i zodpovědnost za rodiče. Z mého pohledu se u Evy projevila **síla** v podobě odvahy – „emocionální silné stránky, zahrnující uplatnění vlastní vůle k dosažení cíle navzdory vnějšímu či vnitřnímu odporu“²⁴⁴. Prokázala statečnost (neuhnula před výzvou ani obtížemi), vytrvalost (houževnatě šla za svým vytyčeným cílem), nadšení (byla aktivní, nedělala věci jen na půl). Právě Evina odvaha a nadšení následně vzbudilo touhu po změně situace u mladší sestry Emy a posléze i u obou rodičů. Domnívám se, že **hodnotou** Evy i rodičů se stala rodinná sounáležitost. Eva zvolila **strategii**, o které dle Baštecké již hovoří Lazarus s Folkamnovou, zaměřenou na řešení problému²⁴⁵. Ve svém snažení našla smysl a její úsilí spočívalo v sestavení plánu a aktivním, samostatném jednání. Pracovníci, doprovázející pěstouny, kteří podali Evě informaci o tom, kdo jí může poskytnout pomoc a podporu, se stali pro Evu **zdrojem** pomoci – získala informace. Zdá se, že pracovníci dané organizace vnímali jako významný kontakt dítěte s jeho biologickou rodinou, z jejich pohledu šlo pravděpodobně o nejlepší zájem dítěte. Skrze jejich jednání zaznamenávám zajímavou situaci, kdy organizace doprovázející pěstouny pomáhá původní rodině proti pěstounské. Eva s rodiči následně využila i další zdroje, které jí byly doporučeny, tzn. právní pomoc a spolupráci se SAS. V uvedeném textu lze spatřovat ochraňující (protektivní) faktory rodinné

---

²⁴⁴ SLEZÁČKOVÁ, Alena. *Průvodce pozitivní psychologií – nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Praha: Grada, 2012, 92-93

²⁴⁵ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015, s. 438

odolnosti²⁴⁶, jakými jsou flexibilita rodinných vztahů, ochota a schopnost řešit zátěžovou situaci.

Do rodiny jsem vstoupila jako sociální pracovníce SAS. Následující popis je výsledkem mého zúčastněného pozorování²⁴⁷, studia dokumentace a vedení si terénních poznámek. Do terénních poznámek zaznamenávám vše, co považuji při mé spolupráci s rodinou za důležité, tj. průběh našeho společného setkání, např. to, čeho jsem byla svědkem, co mne oslovilo, překvapilo, ne/potěšilo aj. Skrze jejich následnou reflexi spatřuji nejen rozdílnost v životě střední vrstvy a ohrožené rodiny, ale také význam vlivu prostředí, funkčnost a důležitost mezilidských vztahů aj. Výsledkem je také reflexe mé práce, která mne vede k uvědomění si a pojmenování například toho, co má rodina k dispozici, z čeho může vycházet a na čem může stavět.

Rodina žije ve velkém a zchátralém domě (bývalý statek), který je však obyvatelný. Topí se tuhými palivy (uhlí, dřevo). Domácnost je udržovaná a vybavená starším, funkčním nábytkem. V přízemí, kde rodina žije, se nacházejí dvě velké místnosti – kuchyň a obývací pokoj. Obývací pokoj je rozdělen na tři části. V první části pokoje je umístěna ložnice, která je oddělená stupínkem, na němž je manželská postel. V druhé části místnosti stojí jídelní stůl se židlemi a se skříní. Ve zbývající části pokoje je umístěna obývací stěna, gauč, křesla, konferenční stůl a pracovní stůl s PC. Na stěně visí velká plochá televize, malované obrazy a také obraz z poskládaného puzzle od dcery. Za sklem v obývací stěně jsou vystavené fotografie jednotlivých dětí. Pokoj dcery Emy je v patře. Vrchní patro není nijak zatepleno, v zimním období, chodívá Ema spát k rodičům do obývacího pokoje na gauč.

---

²⁴⁶ ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009, s. 68

²⁴⁷ ŠVARÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára a kolektiv. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2014, s. 144-159

V době, kdy rodina usilovala o to, aby se Adam mohl vrátit zpátky domů, začali pro něho vytvářet v kuchyni samostatný dětský kout. Proběhla výměna oken a výmalba²⁴⁸. Otec²⁴⁹ sehnal použitá okna, která vyměnil za ta původní, která byla ve špatném stavu. Okna získal zdarma od kamaráda, který přestavoval dům a oken se zbavoval. Matka vybrala a zakoupila tyrkysovou barvu, kterou rodina uhradila ze svých peněz. Společně pak s otcem i s dcerami místnost vymalovali. Kuchyň rodiče přepažili kredencí na dvě části, každá má vlastní okno. V zadní části této místnosti má Adam svoji postel, psací stůl, židli a skříň. Na stěnách jsou rozmístěné police s pohádkovými knížkami a s hračkami, dále obrázky i fotografie Adama. Před Adamovým příchodem rodiče přestali v obytných místnostech domu kouřit²⁵⁰ a ke kouření začali využívat podle počasí chodbu nebo dvorek.

*Na momentě Adamova návratu si znovu můžeme ukázat odolnost rodiny. Z mého pohledu se **hodnotou** pro rodinu stala rodinná soudržnost. **Potřebou** rodiny bylo přesvědčit OSPOD a zajistit dětský koutek pro syna. Rodina našla ve svém počínání smysl (Adamův návrat), což ji vedlo k proaktivitě (jednala iniciativně a přijala odpovědnost). Naděje na Adamův návrat, vynalézavost, tvořivost, schopnost společné práce v rámci rodiny a vytrvalost byly její **síly**. **Strategie zvládnutí** rodina zaměřila na řešení²⁵¹. Skutečnost, že se rodina nacházela v tíživé finanční situaci (rizikový faktor odolnosti) se nestala důvodem proto, aby ji v jejím snažení omezila, naopak. Vznikl nový prostor pro kreativitu (použít to, co je funkční, a jiný to již*

---

²⁴⁸ zaznamenáno SAS ve sdělení k Okresnímu soudu

²⁴⁹ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS

²⁵⁰ zaznamenáno v zápisu z případové konference s datem před návratem Adama

k biologickým rodičům; pohled sociální pracovnice SAS: „V době, kdy jsem začala jezdit do rodiny byly obytné místnosti domu stále cítit cigaretovým kouřem, postupem času bylo znát, že se v místnostech již nekouří.“

²⁵¹ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015, s. 438

nepotřebuje). Rodina využila zdroje, jakými bylo přátelství (získání oken od kamaráda) a dobré vztahy mezi sebou (ochranné faktory odolnosti). Každý člen rodiny udělal to, co mohl a na co měl sílu. Otec zajistil výměnu oken, matka vybrala barvu a společně s dcerami zajistila výmalbu a přestavění pokoje.

Rodina žije v malé obci s celkovým počtem obyvatel něco málo přes dvě desítky. V obci mají Anna s Františkem navázané přátelské vztahy. Anna²⁵² je shrnuje takto: „Nejsou to všichni sousedi, s některýma to je více a s některýma méně. Třeba s jednou sousedkou, co bydlí támhle, se jen pozdravíme, protože dělá drby a je strašně zvědavá. Ale pozdravím všechny. S některými se ráda pobavím a s jinýma se jen pozdravím. S těma, kteří mi jsou milí, se pobavím a kteří jsou zlí a divní, tak ne. Takový lidi nemám ráda...S většinou ale vycházíme dobře.“²⁵³

Vzájemně si s místními obyvateli pomáhají, když onemocní nebo odjedou na dovolenou. Jedná se například o venčení psa, zalévání zahrady či krmením dobytka aj. Zcela přirozeně se spolu setkávají při různých společenských akcích (např. v hospodě, na karnevalu, při hasičských soutěžích aj.). Anna udržuje dobré vztahy i v rámci širší rodiny ze své strany. Je v pravidelném kontaktu se svojí matkou a se svými sestrami, společně si telefonují a navštěvují se.

Ve vztazích s rodinou, se sousedy a s ostatními místními obyvateli lze spatřit přirozený zdroj odolnosti²⁵⁴. Vzájemně si spolu v případě potřeby pomáhají.

---

²⁵² zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS

²⁵³ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS

²⁵⁴ PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada, 2010, s. 133

Status praesens²⁵⁵:

Na začátku setkání SAS s Evou a s rodiči proběhlo několik schůzek, na kterých se domlouvalo, jakou bude mít budoucí spolupráce²⁵⁶ podobu, co bude jejím cílem. Smlouva se SAS byla uzavřena s Annou a s Františkem. V rámci spolupráce²⁵⁷ se SAS se nejprve plánovalo první setkání rodiny s pěstouny i s Adamem. Pěstouni se společného setkání odmítli účastnit. Adamovi setkání umožnili s podmínkou, že Eva s rodiči stáhnou u soudu podanou žádost o stanovení kontaktu. Rodiče s Evou byli ochotni požadavku pěstounů vyhovět (žádost u soudu stáhnout) a prarodiče²⁵⁸ chtěli Evě i Adamovým rodičům nabídnout mimosoudní dohodu o kontaktech. *Z mého pohledu se prarodiče společného setkání s Evou a s Adamovými rodiči odmítli účastnit proto, že pravděpodobně mezi sebou měli již dlouhodobě narušené vztahy. Adamovi setkání umožnili z obavy, aby nedošlo k soudnímu řízení. Adamovi rodiče nebyli nikdy zbaveni rodičovských práv a po celou dobu trvání pěstounské péče jim bylo jejich právo stýkat se s dítětem ze strany pěstounů upíráno.*

Při kontaktu²⁵⁹ Adama s rodiči a se sestrami byli účastny také sociální pracovnice ze SAS, sociální pracovnice z doprovázející organizace pěstounů a psychologka, kterou Adam v té době navštěvoval. K dětské psychologce Adam docházel na základě doporučení z pedagogicko-psychologické poradny. Témata²⁶⁰, kterým se na terapiích s Adamem věnovala, byla jeho klid, přístup ke škole, práce s emocemi a s psychikou. *Domnívám se, že důvodem, proč bylo účastno při prvním kontaktu tolik odborníků mohlo být, že každá strana chtěla mít u sebe svoji podporu (Adam psychologku, biologická*

---

²⁵⁵ popsáno období prvních dvou let spolupráce rodiny a SAS

²⁵⁶ zaznamenáno v Jednání se zájemcem o službu

²⁵⁷ zaznamenáno v Jednání se zájemcem o službu

²⁵⁸ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS

²⁵⁹ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS

²⁶⁰ zaznamenáno v zápisu z případové konference – uvedla dětská psychologka

rodina SAS a na místo pěstounů byla účastna jejich doprovázející organizace) nebo šlo o tzv. „přepečovaný“ prostor, kdy se každý z odborníků domníval, že má být podporou.

V závěru prvního setkání²⁶¹ se Adam Františka zeptal, proč za ním tenkrát nepřišel, když mu to slíbil. František mu odpověděl: „Rodiče nepřijali tvoji matku a nechtěli, aby k nim chodila, a proto jsem nechodil ani já.“ Adam na otcovu odpověď již slovně nereagoval²⁶².

Hned po prvním společném setkání vyslovili zúčastnění (Adam, otec, matka, sestry) přání se znovu setkat. Pěstouni však s dalším Adamovým setkáním s rodinou již nesouhlasili. Nechtěli už spolupracovat a vytvářet původně jimi navrhovanou dohodu. Začali si klást podmínky, například, že dítě se smí vídat pouze s otcem, a to jen jednou za půl roku. Odmítli Adamovi umožnit další kontakt s matkou i s jeho sestrami. Třetí den po setkání s rodinou Adam²⁶³ přestal chodit do školy. Ze strany OSPOD a doprovázející organizace pěstounů se objevilo podezření²⁶⁴, že začalo být s Adamem ze strany prarodičů manipulováno. V dokumentaci je uvedeno, že Adam je prarodiči ovlivňován proti svým biologickým rodičům, především matce. Pěstouni například uváděli²⁶⁵, že Adam má noční můry o tom, že ho honí černá matka a sestry. Matka ho chce zabít. Dále tvrdili, že se Adam matky bojí, je rozrušený, zvrací a musí brát léky na psychiku aj.

Následně na to se oba rodiče, povzbuzováni dcerami, rozhodli usilovat o návrat Adama zpět domů, čímž se změnil i cíl spolupráce se SAS. Nově se

---

²⁶¹ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS

²⁶² zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS

²⁶³ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS – jednalo se o poznámky z rozhovoru mezi sociálními pracovníci SAS a doprovázející organizace pěstounů

²⁶⁴ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS – jednalo se o poznámky z rozhovoru mezi sociálními pracovníci SAS a doprovázející organizace pěstounů

²⁶⁵ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS – jednalo se o poznámky z rozhovoru mezi sociálními pracovníci SAS a doprovázející organizace pěstounů

jím stala pomoc a podpora biologické rodině s Adamovým návratem domů. Snažení rodiny vyústilo v to, že pěstouni nakonec podali návrh na zrušení pěstounské péče, kterému soud vyhověl. Adam se na své přání na začátku letních prázdnin vrátil k rodičům i k sestřám. Soud nad rodinou ustanovil soudní dohled nad výchovou nezletilého. *Domnívám se, že dohled nad výchovu nezletilého byl soudkyní navrhnut z důvodu, že dítě nebylo dlouhou dobu v kontaktu se svojí biologickou rodinou, a soudkyně potřebovala mít ještě kontrolu nad tím, jak dítě bude v rodině prospívat.* Rodičům bylo doporučeno, aby s Adamem i nadále pokračovali v návštěvách u dětské psychologičky, rodiče však toto doporučení odmítli. Anna hovořila²⁶⁶ o tom, že vůči dětské psychologičce nepocítovala důvěru. Vzpomínala na první setkání s ní, kdy měla pocit, že se na ně (myšleno rodiče) dívala skrz prsty a nevěřila jim. Posléze se Anna od Adama dozvěděla, že ho babička bila, což u Anny prohloubilo nedůvěru vůči psychologičce. Vyčítala jí, že nerozpoznala, jak se měl Adam u prarodičů špatně.

*Návrh na zrušení rodičovské péče lze podle mého považovat za další situaci, která poukazuje na odolnost rodiny. Domnívám se, že rodiče odmítli zažít to co před devíti lety, tj. znovu ztratit kontakt se synem. Rozhodli se pro změnu a přijali zodpovědnost za svoji rodičovskou roli. Z mého pohledu **hodnotou** zůstala i nadále rodinná soudržnost, a přidal se navíc i strach o Adama. **Potřebou** bylo zajistit Adamovi prostředí bez pěstounů (ochránit ho od manipulace). Jejich **zdrojem** se stala negativní zkušenost s prarodiči získaná v minulosti, kterou již nechtěli zopakovat. Dostalo se jim povzbuzení od dcer. Dalším zdrojem bylo, že věděli, že ve svém snažení nebudou sami, měli za sebou podporu právníka i SAS. Myslím si, že jejich **silou** bylo vědomí, že Adam chtěl žít s nimi, ale také zlost a naštvaní vůči prarodičům za to, jak se k Adamovi chovali. Zároveň i zklamání (nedůvěra) vůči psychologičce. Další*

---

²⁶⁶ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS

*silou mohl být jejich vzájemný vztah v souvislosti opuštěného hnízda staršími dětmi. Rodina použila **strategii** zaměřenou na řešení problému, vytvořila si plán, jak bude postupovat (podat návrh na zrušení pěstounské péče aj.). Rodiče usilovali o společnou budoucnost s Adamem.*

Po Adamově příchodu domů ho rodiče seznámili s Anninou matkou, jejími sestrami a se svými přáteli. Adam²⁶⁷ sociální pracovníci SAS vyprávěl o návštěvě druhé babičky, tet a jejich rodin. O tom, jaké společenské hry hrál se sestrami, o koupání se v místním rybníce, o chození do lesa na houby aj. Od počátku však Anna v jeho chování pozorovala určitou agresivitu²⁶⁸. Například Adam několikrát za den uhodil své sestry nebo proti nim naznačil úder. Často mluvil o střelení (měl dětskou pistolku a chtěl s ní zastřelit babičku), což Annu vyděsilo. Uvědomila si, že Adam o zabíjení mluví hodně často, říkal, že se mu líbí. Jednou ubližoval kocourovi. Sociální pracovníce SAS Anně znovu nabídla docházet k dětské psychologce nebo k terapeutovi do SVP, což Anna odmítla. Po čase toto Adamovo chování vymizelo. Anna přišla na to, že Adamovi pomáhalo, když mu věnovala pozornost a pomazlila se s ním. *Podle klasifikace silných stránek charakteru a ctností Petersona a Seligmana²⁶⁹ se domnívám, že Aninou ctností je její lidskost, která se sestává z charakterových sil lásky, laskavosti a sociální inteligence. Skrze ni navazuje a udržuje vztahy s lidmi. Anna je vnímavá vůči pocitům a motivacím druhých lidí. Přirozeně dokáže rozpoznat, co ostatní může motivovat.*

Po několika měsících došlo k zátěžové situaci, která souvisela se změnou školy. V nové třídě se Adam stal obětí šikany²⁷⁰, podobně jako ve předcházející škole²⁷¹. Nezapadl do třídního kolektivu, měl nízké sebevědomí,

---

²⁶⁷ zaznamenáno v zápisu sociální pracovníce SAS

²⁶⁸ zaznamenáno v zápisu sociální pracovníce SAS

²⁶⁹ SLEZÁČKOVÁ, Alena. *Průvodce pozitivní psychologií*. Praha: Grada, 2012, s. 92

²⁷⁰ zaznamenáno v zápise jednání komise sociálně právní ochrany dítěte

²⁷¹ zaznamenáno v zápisu sociální pracovníce SAS

neuměl komunikovat se svými spolužáky-vrstevníky. Z tohoto důvodu Adam přestoupil v rámci stejné školy do jiné třídy, kde se cítil o trochu lépe. Když rodiče viděli, jaké velké problémy Adam ve škole má, začali usilovat o to, aby přešel do speciální základní školy, což se podařilo. V nové škole se Adam za pomoci učitelů dobře zapojil do školního kolektivu. Občas se i zde vyskytly problémy se spolužáky, ale vzhledem k tomu, že se jednalo o školu rodinného typu, problémy učitelé zvládali řešit. Výsledkem bylo, že se Adam cítil v nové škole spokojený a dosahoval velmi dobrých studijních výsledků.

S Adamovým návratem domů souviselo i to, že oba rodiče začali aktivně hledat zaměstnání a později do něj nastoupili. František si nejprve udělal řidičský průkaz, aby se mu rozšířila nabídka možností a mohl pracovat i o víkendech a svátcích. Z obce, kde žije, nemá o víkendech žádná autobusová spojení. Po absolvování několika výběrových řízení získal přes agenturu dělnické místo. Po tři čtvrtě roce přešel do jiného zaměstnání. Pracoval v restauraci jako údržbář a pomocná pracovní síla v kuchyni. Anna se také snažila získat zaměstnání. Chtěla práci na zkrácený úvazek ze zdravotních důvodů a také proto, aby byla doma, když Adam přijde ze školy. Zaměstnána byla na dohodu v trvání jednoho roku, doma montovala elektronické součástky.

V létě o rok později Adam, za přítomnosti i pobízení svých kamarádů, kterým se chtěl zavděčit²⁷², porozbíjel okna, pomaloval domy i dopravní značky vulgárními symboly. Za několik dalších dní zapálil kontejner. Celková škoda přesáhla několik tisíc korun a byla řešena Policií ČR jako přestupek. Soud udělil Adamovi výchovné opatření – napomenutí s výstrahou. Rodiče přijali doporučení OSPOD a SAS ambulantně docházet do SVP, kam oba rodiče (později již jen Anna s Adamem) pravidelně dojížděli.

---

²⁷² zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS z Adamovy výpovědi u soudu, u které byla přítomna

V souvislosti s tím, co Adam udělal, začali rodiče pochybovat o tom, že ho zvládnou vychovat. *Myslím si, že pochybnosti rodičů pramenily především z toho, že jim Adam doma lhal. Nebyli si jisti tím, co je pravda, a ztráceli ve vztahu k němu důvěru. Na policii u výslechů Adam často měnil výpovědi. Navíc rodiče dvou chlapců, kteří Adama k přestupku navedli, Annu s Františkem obviňovali, že je to jejich vina, že ho neumějí vychovat.*

Rodičům se však dostalo povzbuzení, aby vydrželi, především od Evy s Emou a rodinných přátel. Vzhledem k tomu, že rodina žila v malé obci, kde se všichni znali a věděli o těžké situaci rodiny – nejen finanční. Anna s Františkem²⁷³ čelili slovním útokům ze strany rodičů chlapců, kteří byli účastni přestupku. Vyhrožovali jim, že se postarají o to, aby vina padla jen na Adama (jeden z chlapců byl synem movitého podnikatele). Anně s Františkem se ale dostalo podpory od starosty obce, sousedů, a dokonce od některých poškozených spoluobčanů (od těch, kterým Adam porozbíjel okna). Například se starostou a místními zastupiteli se bylo možné domluvit na jiné nežli finanční náhradě škody způsobené na majetku obce. Rodině byla přidělena práce vyřezání a úklid roští na přístupové cestě k rybníku. Adam práci pro obec s výraznou pomocí své rodiny vykonal. Někteří poškození spoluobčané dokonce utěšovali rodiče, že se jednalo o klukovinu, a byli ochotni se také domluvit na alternativní náhradě škody. Po tomto incidentu rodina začala intenzivně vést Adama k domácím pracím, například k pomoci při mytí nádobí, vaření, nošení dřeva na otop aj. Adam matce začal pomáhat i s montováním elektronických součástek.

Zátěžová situace Adamova přestupku a její řešení opět poukazuje na proces odolnosti. Rodičům se dostalo po události podpory především od přirozených zdrojů²⁷⁴ odolnosti, tj. neformálních zdrojů sociální opory (dcery,

---

²⁷³ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS – hovořila o tom Anna

²⁷⁴ PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada, 2010, s. 133

*přátele, starosta, sousedi, spoluobčané). Vedení obce umožnilo rodině, aby způsobenou škodu vyrovnala prací, což se pro rodiče stalo zdrojem podpory. Z mého pohledu **hodnotou** rodiny byla naděje a také lidská důstojnost. Soudržnost rodiny byla nejspíš otřesenou hodnotou – neboť byla otřesena víra v člena rodiny. **Potřebou** bylo se vzpamatovat z události a vyřešit její dopady. **Silou** schopnost přijímat pomoc, víra ve spravedlnost a víra v to, že situaci s Adamem společně rodina zvládne řešit. Dcery nejprve zaměřily **strategie zvládání** na zlepšení emoční bilance²⁷⁵ rodičů (kteří pesimisticky nahlíželi do budoucnosti), následně pak spolu s rodiči na řešení problému.*

Mezi Adamem a otcem docházelo k občasným konfliktům. *Vnímala jsem, že je pro Františka těžké přijmout Adama takového, jaký je, s postižením, jaké má. Všimla jsem si, že František uznával především fyzickou práci, kterou Adam zvládal vzhledem ke svému postižení obtížně. František Adama hodně kritizoval, málo oceňoval a věnoval mu méně pozornosti, než by asi Adam potřeboval. Adam například nanosil jen trochu dřeva na otop a dlouho mu to trvalo, což František kritizoval. Naopak, když Adam nanosil dřeva více, František ho nepochválil. Navíc přestupek, který Adam udělal, rodinu finančně zatížil, neboť některé věci musel František uhradit hotově (vyrovnat se s technickými službami aj.).*

Téma vztahu mezi Františkem a Adamem bylo řešeno s terapeutem v rámci SVP. Anna popisovala situace²⁷⁶, jak se Adam snažil negativním způsobem upoutávat Františkovu pozornost. Schválně otce dráždil tím, že se loudal s jídlem, i když věděl, že to otec nemá rád a bude se na něho zlobit. Konflikty mezi Adamem a Františkem se však postupem času zmírňovaly.

---

²⁷⁵ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015, s. 438

²⁷⁶ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS

Otec²⁷⁷ tvrdil, že je to díky tomu, že nastoupil do zaměstnání a vše komentoval slovy: „Mám málo času Adama pozorovat, a tím pádem taky všechno nevidím a nedráždí mě to.“ Anna zase hovořila o tom, že Františkovi zdůraznila, že do SVP jezdí jenom kvůli němu. Trápilo ji, že tam stále musí řešit jeho vztah s Adamem. Sdělila mu, že pokud se vůči Adamovi jeho chování nezlepší, tak do SVP bude jezdit sám, bez ní.

SVP navrhlo Adamovi celodenní pobyt, aby si během něj prožil zkušenost se sebou v rámci vrstevnické skupiny. Proti celodennímu pobytu v SVP se vymezila škola a nedoporučila ho. Sdělila rodičům, že Adam ve škole funguje velmi dobře. Vzhledem k tomu, že Adamova třída měla jet za několik měsíců na pobyt k moři, potřebovali učitelé pracovat na vztazích v rámci třídy. Neviděli jako prospěšné, aby byl Adam dlouhodobě ve škole nepřítomen. Poté SVP navrhlo Adamovi zařazení do programu odpoledních aktivit (rozsah jednou týdně). Jednalo se o tříměsíční výcvik určený dětem k nácviku sociálních dovedností formou terapeutické skupiny s prvky zážitkové pedagogiky a expresivní terapie. Adamovu účast na tomto programu podpořil OSPOD i SAS. Důvod této podpory byl ten, aby se Adam naučil v bezpečném prostředí komunikovat s vrstevníky, posílil si sebevědomí a prožil korektivní zkušenost. Adam se programu pravidelně zúčastňoval a líbil se mu.

Rodiče²⁷⁸ začali řešit situaci, co bude s Adamem, až ukončí základní školu. Na jaké další škole se bude moci uplatnit a co by mohl dělat v budoucnosti. František díky svému zaměstnání navázal i nové vztahy s kolegy. *Vztahy se spolupracovníky jsou dalším přirozeným zdrojem odolnosti*²⁷⁹. Jeden z nich mu doporučil speciálně pedagogické centrum (dále již jen SPC), kam docházel se svým synem. Anna s Františkem se do SPC

---

²⁷⁷ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS

²⁷⁸ zaznamenáno v zápisu sociální pracovnice SAS

²⁷⁹ PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada, 2010, s. 133

objednali na konzultaci a přijeli domů s nadšením i s vizí, co dál. Získali představu, kam mohou Adama směřovat. *Vnímala jsem, že pro otce byla tato osobní zkušenost důležitá, sám si sehnal a posléze i zabezpečil to, co pro Adama potřeboval.*

Prognóza:

Zdá se, že vypjaté vztahy s Františkovými rodiči, se pozvolna urovnávají. Rodina získala představu o dalším možném vzdělávání Adama. Sourozenci mají mezi sebou velmi hezké vztahy. Sociální pracovnice SAS rodiče seznámila s možnostmi chráněného bydlení pro případ, že by Adam zůstal v dospělém věku sám. Eva však přislíbila rodičům, že pokud nebudou moci, o Adama se postará.

Katamnéza:

Po necelých třech letech od začátku spolupráce bude Adam vycházet ze základní školy a těší se do dvouleté školy praktické. S prarodiči je i nadále v kontaktu. Jezdívá k nim občas na víkendy a také na prázdniny. Eva je vdaná a očekává narození svého prvního dítěte. Rodičům namalovala jako dárek obraz, který je umístěn nad televizí v obývacím pokoji, s tímto textem: „Mamko a Tatko, nezáleží na tom, kam mě život zavede a kde budu žít... Vždy se budu vracet domů a těšit se na Váš úsměv, plnou náruč a milá slůvka. Vždy pro mě budete číslo 1 na celý život. Mám Vás moc ráda.“ Ema nedokončila střední odborné učiliště. Žije samostatně se svým přítelem a chodí do práce. Za rodiči a Adamem často jezdí na návštěvy, v kontaktu je i s Evou. František má nové zaměstnání a pravidelně do něj dochází. Pracuje jako dělník v jedné firmě. Anna zaměstnání nemá a chystá se žádat o zvýšení invalidního důchodu. Rodiče jsou v procesu oddlužení, aktivně na něm spolupracují s krizovým centrem.

4.4.2 Odolnost konkrétní rodiny z pohledu konkrétní pracovníce sanace rodiny/sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Jako sociální pracovníce SAS jsem viděla a zažívala schopnosti této rodiny, které spočívaly především ve způsobu vztahování se k druhým a sobě navzájem. Otázkou je, jakou roli hrála v jejich systému převážně neformální opory sociální služba (konkrétně SAS).

Odolnost rodiny jako zakotvenost v sousedských a přátelských vztazích

Anna s Františkem dokážou mít a udržovat dobré vztahy se svými sousedy i se svými přáteli. Například Anna vypěstovala kopr, který nosila do zemědělského družstva zemědělcům na dílnu. Ti jí na oplátku vyhověli, když potřebovala něco opravit.

Rodina žije ve starém domě, který má dobrý sklep. Ten využívali přátelé rodiny k uskladnění brambor, ze kterých si rodina mohla brát pro vlastní spotřebu.

Anna mi – jako sociální pracovníci – nabízela prodej vykrmené domácí husy. Bylo to v době, kdy rodiče ještě neměli trvalý příjem ze svého zaměstnání. Anna hovořila o tom, že husy chová kamarádka, která je hodně chudá a přivydělává si tak ke svému živobytí. František ji opravil, že chudí jsou přeci oni, když pobírají dávky a nemají zaměstnání. Anna mu začala vysvětlovat, co vnímá jako chudobu. Z jejich společného rozhovoru vyplynulo, že kamarádka to má v životě těžší, protože je odkázaná jen sama na sebe, kdežto jich je hodně a mohou si vzájemně pomoci. Z toho důvodu si Anna od kamarádky husu na nedělní oběd koupila a nabízí je i jiným, aby jí mohla tímto způsobem pomoci. *Popisují situaci, při které jsem byla svědkem, že ohrožená rodina pomohla druhým. Anniny hodnoty vnímám podle Schwartzova²⁸⁰ dělení,*

---

²⁸⁰ BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015, s. 435

kteřé zmiňuje Baštecká, jako hodnoty kolektivistické – sebe překračující. Spatřovala jsem to i při jiných situacích, kdy Anna myslala na druhé více než na sebe a těšilo ji to. Například Annina sestra vážně onemocněla a ona přemýšlela nad tím, jakým způsobem jí může dodat sílu i chuť do života, zda několikadenním pobytem u ní doma či společnou vycházkou v lese aj. V Annině chování bylo možné spatřovat, jak si váží osobních a blízkých vztahů s druhými lidmi. Pomáhá jim a pečuje o ně.

Odolnost rodiny jako rodinná soudržnost v průběhu času

Původně se zdálo, že kontakt mezi dřívějšími pěstouny (Adamovými prarodiči) a Adamovou původní rodinou bude nenávratně přerušeno. S postupem času bylo možné sledovat, že prarodiče s Adamem znovu navazovali kontakt (poprvé ho přijeli navštívit asi po devíti měsících). Adamovi rodiče tuto návštěvu prarodičům umožnili a díky tomu se návštěvy již v kratších intervalech začaly opakovat. Dva roky poté, co se vrátil Adam domů, strávil u prarodičů i část letních prázdnin, celkem asi tři týdny. S prarodiči jezdil na výlety a měl možnost navštívit zajímavá místa v České republice (hrady, zámky, výstavy květin aj.).

Odolnost rodiny a podpora rodině ze strany sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Zamyšlení nad otázkou „V čem spočívala moje pomoc dané rodině a její podpora v roli sociální pracovnice?“ mne vedlo k formulování těchto odpovědí:

- S rodinou jsem budovala vztah důvěry např. tím, že jsem jí slíbila jen to, co jsem věděla, že mohu splnit. Rodiče jsem seznamovala se zprávami,

kteře byly mnou poskytovány dalším spolupracujícím organizacím (např. OSPODu a jiným).

- Všímala jsem si toho pozitivního, co bylo v rodině možné vidět (např. aktivita rodiny, houževnatost, lidskost aj.).
- V zátěžových situacích jsem rodině připomínala její minulé úspěchy.
- Potvrzovala jsem rodině její silné stránky, např. smysl pro humor.
- Věřila jsem tomu, že své těžkosti rodina zvládne řešit.
- Společně jsme hledali a pojmenovávali možnosti i zdroje, které rodina měla k dispozici.
- Přiznala jsem, když jsem něco nevěděla.
- Předávala jsem rodině myšlenku, kterou se i sama učím, že zátěžová situace nebo tzv. nepřízeň osudu může být vhodnou příležitostí ke změně i k růstu.

Myslím si, že tento přístup, popsany jako proces, obsahující respekt, víru a naději vedl rodinu k posílení vědomí vlastních schopností a dovedností.

4.5 Shrnutí

Na příběhu Anniny rodiny byl zachycen proces rodinné odolnosti. Její rodina se dokázala vypořádat se zátěžovou situací, kdy ji bylo odebráno nejmladší dítě. Na počátku procesu byly nejvíce aktivní dcery, především Eva. Její touha, odhodlání a nadšení dodalo potřebnou odvahu rodičům. Rodina se v průběhu času dostávala do dalších potíží. Potkávaly ji finanční problémy (zadluženost), fyzické zdravotní potíže (Anna, Adam), psychické problémy (sebevražda bratra), školní i výchovné obtíže (Adam). Přesto bylo v rodině možné pozorovat dobré vztahy a soudržnost. Patrné bylo i to, jak negativní zkušenost rodičů z minulosti později ovlivnila jejich počínání. Jakmile se například začalo ukazovat, že matka a dcery by se znovu nesměly vídat s Adamem, oba rodiče se vzepřeli a docílili změny. Bylo patrné, že rodina

našla smysl ve svém počínání, převzala zodpovědnost sama za sebe a dokázala využít toho, co měla k dispozici. Domnívám se, že z pohledu odolnosti rodina prokázala, že má dovednosti, schopnosti, ochotu řešit a zdolávat konflikty i zátěžové situace.

5 Diskuse

V diplomové práci jsem se zabývala rodinnou odolností z pohledu sanace rodiny. Cílem práce bylo nahlédnout na sanaci rodiny z perspektivy odolnosti a popsat proces rodinné odolnosti i roli, kterou v ní může mít sociální pracovník, a přispět k reflexi sociální práce

Cílem Diskuse je nahlédnout na souvislosti uvedeného příběhu rodinné odolnosti, na oborové kontexty, na vlastní jazykový a postojevý vývoj a reflexi vlastní cesty.

Odolnost z pohledu sanace rodiny: zásah státu do soukromé sféry

V této části bych chtěla diskutovat se státem a skrze to nahlédnout na souvislosti v uvedeném příběhu rodinné odolnosti. Podle Anny k odebrání dítěte došlo pro nevyhovující bytové podmínky. Z mého pohledu by však bytové podmínky neměly být důvodem k odebrání dítěte. Je zvláštní, že v rodině, kde mohly vyrůstat dvě starší děti, nesmělo zůstat dítě třetí a zrovna to, o které jako jediné projeví zájem prarodiče. Jistě, nabízí se myšlenka, že se jednalo o dítě vyžadující pro svůj zdravotní stav zvýšenou péči, což pravděpodobně OSPOD tehdy i tak vyhodnotil. Připomenu jen, že matka absolvovala už v kojeneckém věku s Adamem dvě jeho operace a zvládla s ním cvičit Vojtovu reflexní lokomoci. Z vlastní zkušenosti, vím, že cvičení Vojtovy reflexní lokomoce s kojencem je velmi náročné. Náročnost nespočívá jen v osvojení si správné techniky cviku, ale také ve zvládnání situací, kdy kojeneček u prováděných cviků pláče, s čímž následně souvisí jeho únava a vyčerpání, což způsobuje například problémy s krmením. Na základě informací, které mi jsou známy, se domnívám, že důvod k odebrání dítěte nebyl oprávněný. V tomto příběhu jsme byli svědky skutečnosti, jak významně ovlivnil zásah státu skrze jednání jedné sociální pracovnice OSPOD život Anniny rodiny. Teprve až po devíti letech prostřednictvím několika dalších organizací (SAS, OSPOD, SVP,

podpora pěstounských rodin) stát vynaložil nemalé finanční prostředky k tomu, aby dodatečně poskytl pomoc a podporu biologické rodině, ze které nejprve dítě odebral. V příběhu Anniny rodiny se objevuje také téma velkého etického dilematu, jež řeší sociální pracovníci OSPOD: *Kdy ne/podat návrh k odebrání dítěte z jeho rodiny?* Moje zkušenost odpovídá spíše literatuře o rodinné odolnosti²⁸¹. Spolu s ní jsem přesvědčena, že ohrožené rodiny mají potenciál proměnit svůj život, staví-li na vlastních silných stránkách.

Odolnost z pohledu sanace rodiny: Jaké nástroje máme na to, abychom viděli silné stránky rodin?

V mysli se mi vyjevuje obraz sklenice do poloviny plné vody. Někdo jiný však může stejnou sklenici vidět z poloviny prázdnou. V praxi se mi osvědčuje, že má smysl se dívat z pohledu poloplné sklenice.

Jaké máme v sanaci rodiny nástroje, abychom mohli jako sociální pracovníci spatřit rodinnou odolnost? Abychom si více všímali sil rodin než jejich potíží?

V praktické části jsem chtěla zachytit příběh rodinné odolnosti u jedné ohrožené rodiny. Zvolila jsem metodu kazuistiky, o níž jsem se dočetla v knize *Kazuistika v sociální práci* od Jána a Aleny Hučíkových. Přesto byla metoda vystavěna medicínsky, jako by se zaměřovala na vyhledávání nemoci. Z tohoto důvodu jsem kazuistiku následně doplnila o dynamické porozumění rodině v její situaci²⁸². Tento nástroj posuzuje jednotlivce i větší systémy z perspektivy odolnosti, neboť sleduje, jaké síly a zdroje mají k dispozici při zvládnání životních nároků. Jeho prostřednictvím jsem u rodiny zachytila a popsala hodnoty, potřeby, síly zdroje a strategie zvládnání na její cestě v její životní situaci a mohla jsem komplexně zobrazit proces rodinné odolnosti.

---

²⁸¹ BECVAR, Dorothy. S. editor. *Handbook of Family Resilience*. New York: Springer, 2013

²⁸² BAŠTECKÁ, Bohumila In BAŠTECKÁ, Bohumila, MACH, Jan a kolektiv. *Klinická psychologie*. Praha: Portál, 2015, s. 426-442

Posléze jsem vyhledala další možný nástroj, který se jeví jako vhodný pro zaznamenání odolnosti ohrožených rodin, ale podrobněji jsem se mu v diplomové práci nevěnovala. Ve své studii²⁸³ ho představují Diestelberg, Martin, Borieux a Oloo. Jedná se o individuální, rodinný a komunitní profil odolnosti (IFCR), pomocí něhož je možné zachytit a vyhodnotit jednotlivé úrovně odolnosti.

Odolnost v oborových kontextech

V této části Diskuse se pokusím nahlédnout na oborové kontexty odolnosti. V teoretické části jsem pojem odolnost i s jeho historií představila z psychosociálního úhlu pohledu, „ačkoli má pojetí systémové odolnosti kořeny v ekologii“²⁸⁴, jak uvádí Baštecká s odkazem na Perringse. Vycházela jsem nejvíce ze zdrojů psychologických, přestože sanace rodiny představuje spíše oblast sociální práce. Janebová²⁸⁵ upozorňuje na odlišnost sociální práce od jiných oborů. Například rozdílnost s psychologií spatřuje v tom, že sociální práce nemá jednoznačně zaměřenou specializaci, ale oba obory spojuje pomoc člověku v obtížných (zátěžových) situacích. Mezi znaky sociální práce, které definuje Musil²⁸⁶, patří mimo jiné i její komplexnost.

---

²⁸³ DISTELBERG, Brian J., A`verria Sirkin MARTIN, Moosgar BORIEUX a Winetta A. OLOO. Multidimensional Family Resilience Assessment: The Individual, Family, and Community Resilience (IFCR) Profile. *Journal of Human Behavior in the Social Environment* [online]. [cit. 2018-11-21]. ISSN 1091-1359. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10911359.2014.988320>

²⁸⁴ Perrings In BAŠTECKÁ, Bohumila, 2018 BAŠTECKÁ, B. *Sdílená zasaženost: prostředí a sociální mozek*. Studie a texty Evangelické teologické fakulty. 2018 [rukopis v přípravě] Vydává Univerzita Karlova v Praze, Evangelická teologická fakulta

²⁸⁵ JANEBOVÁ, Radka. *Teorie a metody sociální práce – reflexivní přístup*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 7

²⁸⁶ MUSIL, Libor. *Ráda bych Vám pomohla, ale...* Brno: Marek Zeman, 2004

Sociální práce staví na sociálně-ekologickém modelu²⁸⁷. Svoji pozornost nezaměřuje jen na konflikty, slabé stránky či problémy, ale také na silné stránky, zdroje, ctnosti a odolnost²⁸⁸. Podobné zaměření je v psychologii možné sledovat na přelomu nového tisíciletí, kdy se projevuje odklon ze zaměření na problém k zaměření na kladné stránky života, jakými jsou například zdroje štěstí, smyslu a silné stránky²⁸⁹ (pozitivní psychologie).

Pojetí odolnosti²⁹⁰ se v současné době dostává do popředí v oblasti duševního zdraví a dalších evolučních společenských vědách. Na odolnost je – jak už jsem se zmiňovala – nahlíženo skrze sociálně-ekologický model, tj. mikro, mezo, makro úroveň ekologie jednotlivce. Walshová zmiňuje tezi Wenera a Smitha²⁹¹, podle nichž se odolnost může v různých místech života vyvíjet a nic nemusí být „vyryto do kamene“ kvůli dřívějším obtížím. Neočekávané události a nové vztahy, např. dobré manželství, uspokojující práce, vojenská služba, často narušily negativní řetězec. I přes pohnutou minulost mají lidé potenciál růst.

Odolnost v jazyce a postojích

---

²⁸⁷ KOVAŘÍK, J. In MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007, s. 249

²⁸⁸ KOVAŘÍK, J. In MATOUŠEK, Oldřich a kolektiv. *Základy sociální práce*. Praha: Portál, 2007, s. 249

²⁸⁹ SLEZÁČKOVÁ, Alena. *Průvodce pozitivní psychologií – nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace*. Praha: Grada, 2012, s. 14-18

²⁹⁰ WALSH, Froma. Applying a Family Resilience Framework in Training, Practice, and Research: Mastering the Art of the Possible. *Family Process* [online]. 2016, **55**(4), 616-632 [cit. 2018-07-02]. DOI: 10.1111/famp.12260. ISSN 00147370.

Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com>

²⁹¹ WALSH, Froma. Applying a Family Resilience Framework in Training, Practice, and Research: Mastering the Art of the Possible. *Family Process* [online]. 2016, **55**(4), 616-632 [cit. 2018-07-02]. DOI: 10.1111/famp.12260. ISSN 00147370.

Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com>

V poslední části diskuse bych se chtěla věnovat reflexi vlastní cesty a také vlastnímu jazykovému a postojovému vývoji. Tato diplomová práce se snaží poukázat na současný „vývojový trend postupující od zaměření na problémové rodiny k otázkám podmínek rodinného fungování“²⁹². Což vystihuje i moji vlastní cestu. Před počátkem psaní diplomové práce jsem se rozhodla pro změnu zaměstnání a nastoupila do sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi (SAS). O SAS jsem toho zpočátku mnoho nevěděla, ale přála jsem si svoji práci dělat dobře a prostřednictvím studia literatury se o ní dozvědět co nejvíce. Občas mne však v novém zaměstnání opouštěla naděje a přemýšlela jsem nad tím, zda práce, kterou vykonávám, má pro mne samotnou smysl. Skrze reflexi terénních poznámek, které jsem si vedla, jsem u ohrožených rodin mimo jiné spatřila funkční mezilidské vztahy, tedy jednu ze součástí odolnosti. Toto poznání mi dodalo do mé práce naději a smysl, který jsem sama pro sebe potřebovala. Uvědomila jsem si, že moje pozornost byla zaměřena více na problémy rodin namísto toho, abych si všímala, co se daří a co funguje. Následně jsem přestala používat některé pojmy a začala je nahrazovat pojmy vhodnějšími, alespoň z mého pohledu. Např. pojem „mnohoproblémová rodina“ jsem nahradila pojmem „ohrožená rodina“, přestože je Matouškem²⁹³ z pracovníkovy perspektivy obhajován (podrobněji viz kapitolu Rodina jako „klient“ sanace rodiny: o jaké rodiny jde?). Pojem resilience jsem nahradila odolností. Během psaní jsem se také rozhodla pro změnu názvu diplomové práce. Potřeba této změny souvisela s mým jazykovým a postojovým vývojem.

---

²⁹² PAULÍK, Karel. *Psychologie lidské odolnosti*. Praha: Grada, 2010, s. 133

²⁹³ MATOUŠEK, Oldřich In MATOUŠEK, Oldřich, PAZLAROVÁ, Hana a kolektiv. *Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál, 2014, s. 14

Omezení diplomové práce

Určité omezení této diplomové práce spatřuji v tom, že literatura s novými poznatky o pojetí odolnosti je především cizojazyčná, mojí slabou stránkou totiž je ovládnání cizího jazyka.

Závěr

Ztotožňuji se s myšlenkou Steva De Shazera „že lidé v sobě mají velkou odolnost, kterou dovedou využít k uskutečňování změn“²⁹⁴. Také já se domnívám, že většina lidí má v sobě sílu, moudrost a zkušenost, aby ve svém životě změnu mohli uskutečnit. V tom spatřuji naději sama pro sebe i pro své kolegy. Věřím tomu, že zodpovědnost za vlastní život má každý člověk, každá rodina a že jde o to posílit prostředí této víry.

Přínosem této práce měla být naděje pro sociální pracovníky, že i tváří v tvář tzv. problémovým rodinám se mohou na tyto rodiny spolehnout a že blaho/úspěch (rodiny) nezáleží jenom na sociální práci nebo sociálních pracovnících. Rodiny z dlouhodobého hlediska svou situaci vesměs zvládají a sociální pracovníci jim mohou pomoci tím, že to uznají, potvrdí sílu rodin a pomohou propojit její zdroje.

Diplomovou práci jsem uvedla citátem Steva De Shazera a také ji jeho slovy ukončím:

„Nespravuj, co není rozbité.

Dělej více toho, co se daří.

Namísto toho, co se nedaří dělej něco jiného.“

---

²⁹⁴ DE SHAZER, Steve, DOLAN, Yvonne. a kolektiv. *Zázračná otázka: krátká terapie zaměřená na řešení*. Praha: Portál, 2014, s. 19

Literatura a další zdroje

- BAJER, Pavel. Moc ve vztahu sociálního pracovníka a klienta uplatněná z pohledu PCA. *Czech & Slovak Social Work / Sociální Práce / Sociálna Práca*, 2016, roč. 15, 4/2015, s. 89-106. ISSN 1213-6204.
- BARRETT, Louise, DUNBAR, R. I. M. a LYCETT, John. Evoluční psychologie člověka. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 551 s. ISBN 978-80-7178-969-7.
- BARŠA, Pavel. Liberalismus, komunitarismus a politika derridovské výstřednosti. *Politologický časopis*, Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 1998, roč. 1998, č. 3, s. 296-311. ISSN 1211-3247.
- BAŠTECKÁ, Bohumila, ed. *Psychologická encyklopedie: aplikovaná psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 515 s. ISBN 978-80-7367-470-0.
- BAŠTECKÁ, Bohumila a kol. *Psychosociální krizová spolupráce*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2013. 317 s. Psyché. ISBN 978-80-247-4195-6.
- BAŠTECKÁ, Bohumila a kol. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005. 299 s. Psyché. ISBN 80-247-0708-X.
- BAŠTECKÁ, Bohumila a GOLDMANN, Petr. *Základy klinické psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 436 s. ISBN 80-7178-550-4.
- BAŠTECKÁ, Bohumila a kol. *Klinická psychologie*. Vydání první. Praha: Portál, 2015. 759 stran. ISBN 978-80-262-0617-0.
- BAŠTECKÁ, B. *Sdílená zasaženost: prostředí a sociální mozek*. Studie a texty Evangelické teologické fakulty. 2018 [rukopis v přípravě] Vydává Univerzita Karlova v Praze, Evangelická teologická fakulta
- BECVAR, Dorothy S. *Handbook of family resilience*. 1. vyd. New York: Springer, 2013. 557 s. ISBN 978-1-4614-3799-4
- BECHYŇOVÁ, Věra. *Sanace rodiny – multidisciplinární spolupráce*. *Current Problems of Social Policy: Theory* [online]. 2012, ,114-118 [cit. 2017-02-10]. ISSN 18049095. Dostupné z: <http://eds.a.ebscohost.com>
- BECHYŇOVÁ, Věra. *Případové konference: praktický průvodce pro práci s ohroženou rodinou*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. 158 s. ISBN 978-80-262-0181-6.
- BECHYŇOVÁ, Věra a KONVIČKOVÁ, Marta. *Sanace rodiny: [sociální práce s dysfunkčními rodinami]*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2011. 151 s. ISBN 978-80-262-0031-4.

- BERG, Insoo Kim. Posílení rodiny: základy krátké terapie zaměřené na řešení. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. 167 s. ISBN 978-80-262-0500-5.
- CIMRMANNOVÁ, Tereza a kol. Krize a význam pomáhajících prvního kontaktu: aplikace v kontextu rodinného násilí. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2013. 197 s. ISBN 978-80-246-2205-7.
- DE SHAZER, Steve a kol. Zázračná otázka: krátká terapie zaměřená na řešení. Překlad Ondřej Fafejta. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. 239 s. Spektrum; 73. ISBN 978-80-262-0680-4.
- DISTELBERG, Brian J., A'verria Sirkin MARTIN, Moosgar BORIEUX a Winetta A. OLOO. Multidimensional Family Resilience Assessment: The Individual, Family, and Community Resilience (IFCR) Profile. *Journal of Human Behavior in the Social Environment* [online]. 2015, **25**(6), 552-570 [cit. 2018-10-14]. ISSN 10911359.
- HARTL, Pavel. Stručný psychologický slovník. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 311 s. ISBN 80-7178-803-1.
- HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál, 2016. 437 stran. ISBN 978-80-262-0982-9.
- HUČÍK, Ján a HUČÍKOVÁ, Alena. Kazuistika v sociálnej práci. Vyd. 2. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety, 2010. 203 s. ISBN 978-80-89271-66-5.
- FRANKL, Viktor Emil. A přesto říci životu ano: psycholog prožívá koncentrační tábor. 4. vydání. V Kostelním Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2016. Osudy (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-868-0.
- GŘUNDĚLOVÁ, Barbora. Kritická reflexe konstrukce mateřství a otcovství v sociální práci s rodinou. *Czech*[online]. 2018, **18**(3), 40-53 [cit. 2018-07-25]. ISSN 12136204.
- GULOVÁ, Lenka. Sociální práce: pro pedagogické obory. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 208 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3379-1.
- JAHODA, Marie, LAZARSELD, Paul Felix a ZEISEL, Hans. Marienthal: sociografie komunity nezaměstnaných. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 182 s. Poprvé v češtině; sv. 1. ISBN 978-80-210-6226-9.
- JANEBOVÁ, Radka. Otázky moderní feministické sociální práce: Emancipatorní, nebo gendrově specifická sociální práce?. *Sociální práce* [online]. 2005, 2005(3) [cit. 2018-11-25]. ISSN 1213-6204. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/soubory/2005-3-090221133500.pdf>

- JANEBOVÁ, Radka. Spolupráce organizací z oblastí sanace rodiny. Sociální práce [online]. 2001, 2011(2) [cit. 2018-11-25]. ISSN 1213-6204. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=3&clanek=376>
- JANEBOVÁ, Radka. Teorie a metody sociální práce - reflexivní přístup [CD-ROM]. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. Texty k sociální práci. Vybrané kapitoly z teorií a metod sociální práce; sv. 12. ISBN 978-80-7435-374-1.
- JANDOUREK, Jan. Sociologický slovník. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. 285 s. ISBN 978-80-7367-269-0.
- JURÁČKOVÁ, Anna. Potřebuje komunitní práce teorii? *Potřebuje komunitní práce teorii?* / Anna Juráčková ; vedoucí práce Bohumila Baštecká ; oponent práce Hana Janečková [online]. 2014 [cit. 2017-10-02].
- KEBZA, Vladimír. Psychosociální determinanty zdraví. Vyd. 1. Praha: Academia, 2005. 263 s. ISBN 80-200-1307-5.
- KLÍMOVÁ, Helena. Rodina a trauma. Vyd. 1. Praha: Výbor pro péči o Prix Irene, 2014. 59 s. Irene press; sv. 7. ISBN 978-80-905354-5-9.
- KLUSÁČEK, Jan. Možnosti transformace systému péče o ohrožené děti v ČR. Možnosti transformace systému péče o ohrožené děti v ČR / Jan Klusáček ; vedoucí práce Petr Háva ; oponent práce Gabriela Munková [online]. 2012 [cit. 2017-10-02].
- KNOBLOCH, Ferdinand a KNOBLOCHOVÁ, Jiřina. Integrovaná psychoterapie. Praha: Grada, 1993. 376 s. ISBN 80-7169-027-9.
- BECHYŇOVÁ, Věra a kol. Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007. 229 s. ISBN 978-80-86684-47-5.
- KONSTANTI Z., GOUVA M a KOULOURAS V. Family Crisis and Family Members of Intensive Care Unit Patients. Interscientific Health Care Citefactor.org-Journal|Research Paper|Indexing|Impact factor. Directory Indexing of International Research Journals | Impact Factor | Journal Indexing | Research Paper Indexing [online]. Copyright © Copyrights 2014 [cit. 21.11.2018].
- Dostupné z: <https://www.citefactor.org/journal/index/4318/interscientific-health-care>
- KOPŘIVA, Karel. Lidský vztah jako součást profese: [psychoterapeutické kapitoly pro sociální, pedagogické a zdravotnické profese]. 5. vyd. Praha: Portál, 2006. 147 s. ISBN 80-7367-181-6.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Pozitivní psychologie. 2. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 973-80-7367-726-8.

- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Psychologie zdraví. Vyd. 3. Praha: Portál, 2009. 279 s. ISBN 978-80-7367-568-4.
- LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk. Psychická deprivace v dětství. Vyd. 4., dopl., V nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2011. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.
- MACEK, Petr, ed. a DALAJKA, Jiří, ed. Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech: víceoborový přístup. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 624 s. ISBN 80-210-3804-7.
- MAREŠ, Jiří. Posttraumatický rozvoj člověka. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. 198 s. Psyché. ISBN 978-80-247-3007-3.
- MATĚJČEK, Zdeněk. Rodiče a děti. Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad, 2017. 353 stran. ISBN 978-80-7429-797-7.
- MATĚJČEK, Zdeněk a kol. Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.
- MATĚJČEK, Zdeněk. Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005. 182 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0870-1.
- MATOUŠEK, Oldřich. Rodina jako instituce a vztahová síť. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. 124 s. Studijní texty; sv. 3. ISBN 80-901424-7-8.
- MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál, 2008. 271 s. ISBN 978-80-7367-368-0.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. Encyklopedie sociální práce. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. 570 s. ISBN 978-80-262-0366-7.
- MATOUŠEK, Oldřich a kol. Sociální služby: legislativa, ekonomika, plánování, hodnocení. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 183 s. ISBN 978-80-7367-310-9.
- MATOUŠEK, Oldřich. Základy sociální práce. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4.
- MATOUŠEK, Oldřich, Pavla KODYMOVÁ a Jana KOLÁČKOVÁ, ed. Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny: v kontextu plánování péče. 2., rozš. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0522-7.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Podpora rodiny: manuál pro pomáhající profese. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0697-2.
- MOŽNÝ, Ivo. Rodina a společnost. 2., upr. vyd. Ilustroval Vladimír JIRÁNEK. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-87-8.
- MUSIL, Libor. Ráda bych Vám pomohla, ale--: dilemata práce s klienty v organizacích. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.
- NEDĚLNÍKOVÁ, Dana a kolektiv. *Metodická příručka pro výkon terénní sociální práce*. Podpora vytváření systému terénní sociální práce – vytvoření metodických příruček: Ostravská univerzita v Ostravě
Dostupné z: http://projekty.osu.cz/metakor/dok/met_prirucka_tsp.pdf
- NOVOTNÝ, Jan Sebastian. Zdroje resilience a problémy s přizpůsobením u dospívajících. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2015. ISBN 978-80-7464-700-0.
- PAULÍK, Karel. Psychologie lidské odolnosti. Praha: Grada, 2010. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-2959-6.
- PAVLÍKOVÁ, Gabriela, MARTÍNKOVÁ, Kateřina, ŽENÍŠKOVÁ, Jana. Metodika rodinných konferencí. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2015. Dostupné z: [http://www.pravonadestvi.cz/files/files/RK/Methodika-RK\(1\).pdf](http://www.pravonadestvi.cz/files/files/RK/Methodika-RK(1).pdf)
- PLAŇAVA, Ivo. Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace. Brno: Doplněk, 2000. ISBN 80-7239-039-2.
- REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.
- RUDOLFOVÁ Aneta a kol. Metodika procesu deinstitucionalizace. Praha: Sdružení SOS dětských vesniček, 2013. ISBN 978-80-905641-1-4
- SLEZÁČKOVÁ, Alena. Průvodce pozitivní psychologií: nové přístupy, aktuální poznatky, praktické aplikace. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3507-8.
- SOBOTKOVÁ, Irena. Biologické rodiny dětí, které jsou navrhovány do náhradní rodinné péče. E-psychologie [online]. 2010, 4(1), 51-57 [cit. 2017-02-13]. ISSN 18028853.

- SOBOTKOVÁ, Irena. Odolná a funkční rodina – jeden z předpokladů zdravého vývoje dětí. *Pediatric pro praxi* 2003, 5 (5), 256-258
Dostupné z: <http://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2003/05/05.pdf>
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8.
- SZOTÁKOVÁ, Markéta. Case management: aktivní zapojení klienta i pracovníka do spolupráce. *Czech[online]*. 2015, 14(3), 61-80 [cit. 2017-12-12]. ISSN 12136204. DOSTUPNÉ Z:
<http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=35b276f7-3319-4a31-b936-2f80ed53249a%40sessionmgr101>
- ŠEVČÍK, Drahomír a Naděžda ŠPATENKOVÁ. *Domácí násilí: kontext, dynamika a intervence*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-690-2.
- ŠOLCOVÁ, Iva. *Vývoj resilience v dětství a dospělosti*. Praha: Grada, 2009. *Psyché (Grada)*. ISBN 978-80-247-2947-3.
- ŠPATENKOVÁ, Naděžda. *Krize: psychologický a sociologický fenomén*. Praha: Grada, 2004. *Psyché (Grada)*. ISBN 80-247-0888-4.
- ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6.
- TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3.
- ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 2. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. *Studijní texty (Sociologické nakladatelství)*. ISBN 978-80-86429-36-6.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2012. ISBN 978-80-87455-14-2.
- VODÁČKOVÁ, Daniela. *Krizová intervence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-342-0.
- VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie komunikace*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-387-1.
- WALSH, Froma. *Applying a Family Resilience Framework in Training, Practice, and Research: Mastering the Art of the Possible*. *Family Process* [online]. 2016, 55(4), 616-632 [cit. 2018-07-02]. DOI: 10.1111/famp.12260. ISSN 00147370. Dostupné z: <http://eds.b.ebscohost.com>

Ostatní internetové zdroje

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. In: . Praha, 2006. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-108#cast3>

Vyhláška č. 505/2006 Sb. Vyhláška, kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. In: . Praha, 2006. Dostupné také z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-505#cast2>

MPSV.CZ: Národní strategie ochrany práv dětí a Akční plán k naplnění Národní strategie. [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/14308>

Konference Odolnost jako rozhodnutí. In: Univerzita Karlova v Praze [online]. [cit. 2018-11-21]. Dostupné z: <https://tarantula.ruk.cuni.cz/UDALOSTI-15830.html>

Global Definition of Social Work – International Federation of Social Workers. International Federation of Social Workers [online]. Dostupné z: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>